

Іванищук Андрій Анатолійович,
доктор юридичних наук,
старший дослідник зі спеціальності 081 “право”

100 актуальних питань – 100 відповідей
щодо узагальнення судової практики
Європейського суду з прав людини

1. Що розуміється під «автономними» поняттями відповідно до п. 22 Рішення Європейського суду з прав людини «Сук проти України» від 10.06.2011?

Поняття «майно» в першій частині статті 1 [Першого протоколу](#) має автономне значення, яке не обмежується правом власності на фізичні речі та є незалежним від формальної класифікації в національному законодавстві. Певні інші права та інтереси, що складають активи, наприклад, борги, можуть також вважатися «майновими правами» і, відповідно, «майном» у розумінні цього положення. Питання, що має бути розглянуто, полягає у тому, чи надавали заявнику обставини справи, розглянуті в цілому, право на інтерес, який по суті захищається статтею 1 Першого протоколу.

2. Що, виходячи зі змісту п. 65 рішення ЄСПЛ у справі «Бочан проти України», не належить до критеріїв оцінки незалежності суду?

Відповідно п.65 зазначеного рішення, щоб встановити, чи може суд вважатися «незалежним» відповідно до п.1 статті 6, необхідно, зокрема, звернути увагу на спосіб призначення його членів та строки їх повноважень, існування гарантій проти зовнішнього тиску та наявність зовнішніх ознак незалежності.

3. Чи вважатиметься порушенням положень ст. 6 ЄКПЛ відповідно до п. 123 рішення у справі «Олександр Волков проти України» від 09.01.2013 ухвалення рішення по суті спору національним органом, якому прямо не властива судова функція?

Згідно з практикою Суду навіть у разі, коли судовий орган, що виносить рішення у спрах щодо «прав та обов'язків цивільного характеру», у певному відношенні не відповідає [пункту 1 статті 6 Конвенції](#), порушення Конвенції не констатується за умови, якщо провадження у вищезазначеному органі «згодом є предметом контролю, здійснюваного судовим органом, що має повну юрисдикцію та насправді забезпечує гарантії пункту 1 статті 6 Конвенції». У рамках скарги за статтею 6 Конвенції для того, щоб визначити, чи мав суд другої інстанції «повну юрисдикцію» або чи забезпечував «достатність перегляду» для виправлення відсутності незалежності в суді першої інстанції, необхідно врахувати такі фактори, як предмет оскаржуваного рішення, спосіб, в який було винесено рішення, та зміст спору, включаючи бажані та дійсні підстави для оскарження.

4. У якому випадку відповідно до п. 26-30 рішення ЄСПЛ в справі "Будан проти України" від 14.01.2016 рішення про взяття під варту неповнолітньої особи буде розглядатися як таке, що відповідає вимогам обґрунтованості?

Для того, щоб позбавлення свободи можна було вважати несвавільним, недостатньо лише відповідності цього заходу вимогам національного законодавства; він також має бути необхідним за конкретних обставин. Тримання під вартою відповідно до [підпункту «с»](#) пункту 1 статті 5 Конвенції має відповідати вимозі щодо пропорційності, яка вимагає існування обґрунтованого рішення, у якому здійснюється оцінка відповідних аргументів «за» і «проти» звільнення. Аргументи «за» і «проти» звільнення, у тому числі ризик перешкоджання обвинуваченим належному здійсненню провадження, не можуть оцінюватися абстрактно, а обґрунтованим рішенням

є таке, що підтверджується фактичними доказами. Органи влади повинні оцінити, чи є взяття заявника під варту конче необхідним для забезпечення його присутності в суді, та чи можуть інші, менш суворі заходи бути достатніми для досягнення цієї цілі. Також дуже важливим чинником оцінювання аргументів «за» і «проти» є вік обвинуваченого: **так взяття під варту неповнолітніх має застосовуватися лише як крайній захід і лише на якомога коротший строк.**

5. За яких умов відповідно до практики ЄСПЛ щодо застосування ст. 5 Конвенції продовжуване тримання під вартою особи з огляду на існування розумної підозри у вчиненні нею злочину буде відповідати вимогам законності (п. 24 рішення в справі "Гудзь проти України" від 22.10.2015)?

Існування обґрунтованої підозри у вчиненні затриманою особою злочину є обов'язковою і неодмінною умовою законності її продовжуваного тримання під вартою, але зі спливом часу такої підозри буде недостатньо для обґрунтування тривалого тримання під вартою. Суд ніколи не намагався перевести цю концепцію у чітко визначену кількість днів, тижнів, місяців або років, або у різні строки залежно від тяжкості злочину. **Як тільки «розумної підозри» вже недостатньо, Суд повинен встановити, чи інші наведені судами підстави продовжують виправдовувати позбавлення особи свободи.**

6. У чому відповідно п. 208 рішення ЄСПЛ "Нечипорук і Йонкало проти України" від 21.04.2011 у контексті застосування п. 2 ст. 5 Конвенції полягає зобов'язання держави щодо забезпечення інформування особи про підстави її арешту та обвинувачення, висунутого проти неї?

Відповідно п. 2 ст. 5 Конвенції, кожен, кого заарештовано, має бути негайно поінформований зрозумілою для нього мовою про підстави його арешту і про будь-яке обвинувачення, висунуте проти нього.

Пункт 2 статті 5 Конвенції містить первинну гарантію того, що будь-яка затримана особа повинна знати, чому її позбавляють свободи. Згідно з цим положенням кожна затримана особа має бути повідомлена простою, непрофесійною, зрозумілою для неї мовою про основні юридичні і фактичні підстави її затримання, щоб вона мала можливість, якщо вважатиме за потрібне, звернутися до суду з оскарженням законності затримання.

7. За якої умови відповідно до п. 57 рішення ЄСПЛ у справі "Ніколаєнко проти України" від 15.11.2012 на державу покладається відповідальність щодо незабезпечення обвинуваченому ефективної юридичної допомоги?

Що стосується стверджуваної неефективності юридичної допомоги, наданої національними органами заявнику, Суд нагадує, що держава не може нести відповідальності за кожен недолік у роботі захисника, призначеного з метою надання юридичної допомоги, або обраного обвинуваченим. Незалежність представників юридичної професії від держави передбачає, що здійснення захисту є по суті відносинами між підсудним та його захисником незалежно від того, чи призначається захисник для надання юридичної допомоги, чи його послуги оплачуються з приватного джерела. Згідно з підпунктом [«с» пункту 3 статті 6 Конвенції](#) втручання компетентних національних органів вимагається лише у тому випадку, коли нездатність захисника ефективно представляти інтереси підзахисного є очевидною або у достатній мірі доведена до їхнього відома якимось іншим способом.

8. За яких умов відповідно до усталеної практики ЄСПЛ, зокрема п. 44 рішення в справі "Саранчов проти України" від 09.09.2016, відмова особи від права на гарантії справедливого судового розгляду може вважатися такою, що відповідає ст. 6 Конвенції?

Ані буква, ані дух [статті 6](#) Конвенції не перешкоджають особі добровільно відмовитися, вголос або за мовчазною згодою, від права на гарантії справедливого судового розгляду. Проте для того, щоб відмова від

цього права була визнана дійсною для цілей Конвенції, вона має надаватися у недвозначний спосіб та супроводжуватися хоча б мінімальними гарантіями, співмірними з її важливістю. Крім того, вона не повинна суперечити будь-якому важливому громадському інтересу. Зокрема, для того, щоб зазначена відмова була дієвою, має бути доведено, що заявник міг у розумних межах передбачити наслідки своєї поведінки. Право мати захисника є основоположним правом серед тих, що становлять поняття справедливого суду та забезпечення ефективності решти гарантій, викладених у статті 6 Конвенції, що є яскравим прикладом прав, які вимагають особливого захисту норми "свідомої та розумної відмови", встановленої практикою Суду.

9. За яких умов, відповідно до п. 118 рішення ЄСПЛ у справі "Заїченко проти України" 26.02.2015, втручання держави у приватне життя особи, гарантоване ст. 8 ЄКПЛ, вважатиметься таким, що здійснюється «згідно із законом»?

Практикою Суду встановлено, що збирання та зберігання інформації стосовно приватного життя особи, а також її розповсюдження охоплюються сферою застосування [пункту 1](#) статті 8 Конвенції (кожен має право на повагу до свого приватного і сімейного життя, до свого житла і кореспонденції).

Формулювання «згідно із законом» вимагає, щоб оскаржуваний захід не тільки мав підґрунтя у національному законодавстві, але й був сумісний з принципом верховенства права, який прямо зазначається у преамбулі Конвенції і є невід'ємною частиною мети і завдання [статті 8](#) Конвенції. Таким чином, закон має бути доступним і передбачуваним, тобто сформульованим достатньо чітко, щоб забезпечити особі можливість - за необхідності шляхом надання відповідної поради - регулювати свою поведінку. Щоб національне законодавство відповідало цим вимогам, воно повинно надавати адекватний юридичний захист від свавілля та, відповідно, із достатньою чіткістю зазначати межі повноважень, наданих компетентним органам влади, та спосіб їхнього здійснення.

10. Що відповідно до п. 33 рішення ЄСПЛ у справі "Драгош Іоан Русу проти Румунії" від 31.10.2017 у контексті положень ст. 8 ЄКПЛ розуміється під кореспонденцією?

Відповідно до п.33 зазначеного рішення, надаючи право «кожній особі» на право на повагу до її «кореспонденції», стаття 8 Конвенції захищає конфіденційність «приватного спілкування» незалежно від змісту такої кореспонденції і в якій би формі вона не виступала. Це означає, що стаття 8 гарантує конфіденційність будь-якого обміну інформацією, до якого особи можуть вдаватися з метою спілкування.

11. Чи може держава-учасниця Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод відступати від зобов'язань щодо заборони рабства та підневільного стану, встановлених ч. 1 ст. 4?

Відповідно до ч. 1 ст. 4 Конвенції, нікого не можна тримати в рабстві або в підневільному стані.

12. Що відповідно до п. 105 рішення ЄСПЛ у справі «Салов проти України» матиме значення для встановлення дотримання вимоги «необхідності в демократичному суспільстві» у контексті втручання в право на свободу вираження поглядів, передбаченого ст. 10 ЄКПЛ?

Згідно п.10 ЄКПЛ, кожен має право на свободу вираження поглядів. Це право включає свободу дотримуватися своїх поглядів, одержувати і передавати інформацію та ідеї без втручання органів державної влади і незалежно від кордонів. Ця стаття не перешкоджає державам вимагати ліцензування діяльності радіомовних, телевізійних або кінематографічних підприємств. Здійснення цих свобод, оскільки воно пов'язане з обов'язками і відповідальністю, може підлягати таким формальностям, умовам, обмеженням або санкціям, що встановлені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадської безпеки, для запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я чи моралі, для захисту

репутації чи прав інших осіб, для запобігання розголошенню конфіденційної інформації або для підтримання авторитету і безсторонності суду.

Пунктом 105 зазначеного рішення, критерій «необхідності в демократичному суспільстві» вимагає від Суду встановлення того, чи відповідало «втручання», яке оскаржується, «нагальній суспільній необхідності», чи було це втручання пропорційним законній меті, яку воно переслідувало, та чи були доводи, надані національними органами на виправдання втручання, відповідними і достатніми. При визначенні існування такої «необхідності» та при обранні засобів в цьому зв'язку органи державної влади наділені певною свободою розсуду. Проте ця свобода розсуду не є необмеженою - вона нерозривно пов'язана з контролем Суду, якому належить винести остаточне рішення про сумісність застосованих обмежень з правом на свободу вираження поглядів, що захищається статтею 10 Конвенції

13. Що розуміється під «автономними» поняттями відповідно до, зокрема, п. 22 Рішення Європейського суду з прав людини «Сук проти України» від 10.06.2011?

Поняття «майно» в першій частині статті 1 [Першого протоколу](#) має автономне значення, яке не обмежується правом власності на фізичні речі та є незалежним від формальної класифікації в національному законодавстві. Певні інші права та інтереси, що складають активи, наприклад, борги, можуть також вважатися «майновими правами» і, відповідно, «майном» у розумінні цього положення. Питання, що має бути розглянуто, полягає у тому, чи надавали заявнику обставини справи, розглянуті в цілому, право на інтерес, який по суті захищається статтею 1 Першого протоколу.

14. Що, виходячи зі змісту п. 65 рішення ЄСПЛ у справі «Бочан проти України», не належить до критеріїв оцінки незалежності суду?

Відповідно п.65 зазначеного рішення, щоб встановити, чи може суд вважатися «незалежним» відповідно до п.1 статті 6, необхідно, зокрема, звернути увагу на спосіб призначення його членів та строки їх

повноважень, існування гарантій проти зовнішнього тиску та наявність зовнішніх ознак незалежності.

15. Чи вважатиметься порушенням положень ст. 6 ЄКПЛ відповідно до п. 123 рішення у справі «Олександр Волков проти України» від 09.01.2013 ухвалення рішення по суті спору національним органом, якому прямо не властива судова функція?

Згідно з практикою Суду навіть у разі, коли судовий орган, що виносить рішення у спорах щодо «прав та обов'язків цивільного характеру», у певному відношенні не відповідає [пункту 1 статті 6 Конвенції](#), порушення Конвенції не констатується за умови, якщо провадження у вищезазначеному органі «згодом є предметом контролю, здійснюваного судовим органом, що має повну юрисдикцію та насправді забезпечує гарантії пункту 1 статті 6 Конвенції». У рамках скарги за статтею 6 Конвенції для того, щоб визначити, чи мав суд другої інстанції «повну юрисдикцію» або чи забезпечував «достатність перегляду» для виправлення відсутності незалежності в суді першої інстанції, необхідно врахувати такі фактори, як предмет оскаржуваного рішення, спосіб, в який було винесено рішення, та зміст спору, включаючи бажані та дійсні підстави для оскарження.

16. У якому випадку відповідно до п. 26-30 рішення ЄСПЛ в справі "Будан проти України" від 14.01.2016 рішення про взяття під варту неповнолітньої особи буде розглядатися як таке, що відповідає вимогам обґрунтованості?

Для того, щоб позбавлення свободи можна було вважати несавільним, недостатньо лише відповідності цього заходу вимогам національного законодавства; він також має бути необхідним за конкретних обставин. Тримання під вартою відповідно до [підпункту «с» пункту 1 статті 5 Конвенції](#) має відповідати вимозі щодо пропорційності, яка вимагає існування обґрунтованого рішення, у якому здійснюється оцінка відповідних аргументів «за» і «проти» звільнення. Аргументи «за» і «проти» звільнення, у

тому числі ризик перешкоджання обвинуваченим належному здійсненню провадження, не можуть оцінюватися абстрактно, а обґрунтованим рішенням є таке, що підтверджується фактичними доказами. Органи влади повинні оцінити, чи є взяття заявника під варту конче необхідним для забезпечення його присутності в суді, та чи можуть інші, менш суворі заходи бути достатніми для досягнення цієї цілі. Також дуже важливим чинником оцінювання аргументів «за» і «проти» є вік обвинуваченого: **так взяття під варту неповнолітніх має застосовуватися лише як крайній захід і лише на якомога коротший строк.**

17. За яких умов відповідно до практики ЄСПЛ щодо застосування ст. 5 Конвенції продовжуване тримання під вартою особи з огляду на існування розумної підозри у вчиненні нею злочину буде відповідати вимогам законності (п. 24 рішення в справі "Гудзь проти України" від 22.10.2015)?

Існування обґрунтованої підозри у вчиненні затриманою особою злочину є обов'язковою і неодмінною умовою законності її продовжуваного тримання під вартою, але зі спливом часу такої підозри буде недостатньо для обґрунтування тривалого тримання під вартою. Суд ніколи не намагався перевести цю концепцію у чітко визначену кількість днів, тижнів, місяців або років, або у різні строки залежно від тяжкості злочину. **Як тільки «розумної підозри» вже недостатньо, Суд повинен встановити, чи інші наведені судами підстави продовжують виправдовувати позбавлення особи свободи.**

18. У чому відповідно п. 208 рішення ЄСПЛ "Нечипорук і Йонкало проти України" від 21.04.2011 у контексті застосування п. 2 ст. 5 Конвенції полягає зобов'язання держави щодо забезпечення інформування особи про підстави її арешту та обвинувачення, висунутого проти неї?

Відповідно п. 2 ст. 5 Конвенції, кожен, кого заарештовано, має бути негайно поінформований зрозумілою для нього мовою про підстави його арешту і про будь-яке обвинувачення, висунуте проти нього.

Пункт 2 статті 5 Конвенції містить первинну гарантію того, що будь-яка затримана особа повинна знати, чому її позбавляють свободи. Згідно з цим положенням кожна затримана особа має бути повідомлена простою, непрофесійною, зрозумілою для неї мовою про основні юридичні і фактичні підстави її затримання, щоб вона мала можливість, якщо вважатиме за потрібне, звернутися до суду з оскарженням законності затримання.

19. За якої умови відповідно до п. 57 рішення ЄСПЛ у справі "Ніколаєнко проти України" від 15.11.2012 на державу покладається відповідальність щодо незабезпечення обвинуваченому ефективної юридичної допомоги?

Що стосується стверджуваної неефективності юридичної допомоги, наданої національними органами заявнику, Суд нагадує, що держава не може нести відповідальності за кожен недолік у роботі захисника, призначеного з метою надання юридичної допомоги, або обраного обвинуваченим. Незалежність представників юридичної професії від держави передбачає, що здійснення захисту є по суті відносинами між підсудним та його захисником незалежно від того, чи призначається захисник для надання юридичної допомоги, чи його послуги оплачуються з приватного джерела. Згідно з підпунктом [«с» пункту 3 статті 6 Конвенції](#) втручання компетентних національних органів вимагається лише у тому випадку, коли нездатність захисника ефективно представляти інтереси підзахисного є очевидною або у достатній мірі доведена до їхнього відома якимось іншим способом.

20. За яких умов відповідно до усталеної практики ЄСПЛ, зокрема п. 44 рішення в справі "Саранчов проти України" від 09.09.2016, відмова особи від права на гарантії справедливого судового розгляду може вважатися такою, що відповідає ст. 6 Конвенції?

Ані буква, ані дух [статті 6](#) Конвенції не перешкоджають особі добровільно відмовитися, вголос або за мовчазною згодою, від права на гарантії справедливого судового розгляду. Проте для того, щоб відмова від цього права була визнана дійсною для цілей Конвенції, вона має надаватися у недвозначний спосіб та супроводжуватися хоча б мінімальними гарантіями, співмірними з її важливістю. Крім того, вона не повинна суперечити будь-якому важливому громадському інтересу. Зокрема, для того, щоб зазначена відмова була дієвою, має бути доведено, що заявник міг у розумних межах передбачити наслідки своєї поведінки. Право мати захисника є основоположним правом серед тих, що становлять поняття справедливого суду та забезпечення ефективності решти гарантій, викладених у статті 6 Конвенції, що є яскравим прикладом прав, які вимагають особливого захисту норми "свідомої та розумної відмови", встановленої практикою Суду.

21. За яких умов, відповідно до п. 118 рішення ЄСПЛ у справі "Заїченко проти України" 26.02.2015, втручання держави у приватне життя особи, гарантоване ст. 8 ЄКПЛ, вважатиметься таким, що здійснюється «згідно із законом»?

Практикою Суду встановлено, що збирання та зберігання інформації стосовно приватного життя особи, а також її розповсюдження охоплюються сферою застосування [пункту 1](#) статті 8 Конвенції (кожен має право на повагу до свого приватного і сімейного життя, до свого житла і кореспонденції).

Формулювання «згідно із законом» вимагає, щоб оскаржуваний захід не тільки мав підґрунтя у національному законодавстві, але й був сумісний з принципом верховенства права, який прямо зазначається у преамбулі Конвенції і є невід'ємною частиною мети і завдання [статті 8](#) Конвенції. Таким чином, закон має бути доступним і передбачуваним, тобто сформульованим достатньо чітко, щоб забезпечити особі можливість - за необхідності шляхом надання відповідної поради - регулювати свою поведінку. Щоб національне законодавство відповідало цим вимогам, воно повинно надавати адекватний юридичний захист від свавілля та, відповідно,

із достатньою чіткістю зазначати межі повноважень, наданих компетентним органам влади, та спосіб їхнього здійснення.

22. Що відповідно до п. 33 рішення ЄСПЛ у справі "Драгош Іоан Русу проти Румунії" від 31.10.2017 у контексті положень ст. 8 ЄКПЛ розуміється під кореспонденцією?

Відповідно до п.33 зазначеного рішення, надаючи право «кожній особі» на право на повагу до її «кореспонденції», стаття 8 Конвенції захищає конфіденційність «приватного спілкування» незалежно від змісту такої кореспонденції і в якій би формі вона не виступала. Це означає, що стаття 8 гарантує конфіденційність будь-якого обміну інформацією, до якого особи можуть вдаватись з метою спілкування.

23. Чи може держава-учасниця Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод відступати від зобов'язань щодо заборони рабства та підневільного стану, встановлених ч. 1 ст. 4?

Відповідно до ч. 1 ст. 4 Конвенції, нікого не можна тримати в рабстві або в підневільному стані.

24. Який міжнародний акт, що спрямовувався на забезпечення загального та ефективного визнання та дотримання прав людини, було покладено в основу Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод?

Загальна Декларація Прав Людини, яка була прийнята Генеральною Асамблеєю ООН в Паризькому палаці Шайо 10 грудня 1948 р., яка вперше закріпила перелік політичних, соціально-економічних та культурних прав людини та була покладена в основу Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

25. Яке базове зобов'язання відповідно до ст. 1 ЄКПЛ покладається на держав-учасниць?

Відповідно до статті 1 ЄКПЛ держави-члени мають забезпечувати вміщені в першому розділі Конвенції права усім особам, які перебувають під їхньою юрисдикцією.

26. З якого моменту ЄКПЛ набирає чинності для держави, що до неї приєднується?

Відповідно до ст.59 Конвенції, ця Конвенція відкрита для підписання членами Ради Європи. Вона підлягає ратифікації. Ратифікаційні грамоти передаються на зберігання Генеральному секретареві Ради Європи.

Стосовно будь-якого підписанта цієї Конвенції, що ратифікуватиме її після набрання нею чинності, Конвенція набирає чинності з дня депонування його ратифікаційної грамоти.

27. У чому полягає зміст принципу субсидіарності як ключової засади функціонування правоохоронного механізму, заснованого на ЄКПЛ?

Принцип субсидіарності є відображенням політичної концепції, згідно з якою механізм управління суспільством має будуватися «знизу вгору»: всі проблеми, які можуть ефективно вирішуватися на місцях, повинні перебувати в компетенції муніципальних органів як найбільш близьких до населення. Якщо вони не можуть впоратись, то вирішення відповідних проблем має передаватися в компетенцію вищих (і більш віддалених від громадян) рівнів влади — регіонального, загальнодержавного та, нарешті, наднаціонального (наддержавного) в особі ЄС. Таким чином, кожен наступний рівень влади є допоміжним (субсидіарним) по відношенню до нижчого і вирішує тільки ті завдання, із якими він може впоратися найбільш ефективно.

Принцип субсидіарності закріплений в ст. 5 Договору ЄС.

Стаття 53 Конвенції проголошує: «Ніщо в цій Конвенції не повинно тлумачитися як обмеження або відступ від яких-небудь прав і основних свобод людини, які можуть гарантуватися законодавством будь-якої Високої Договірної Сторони чи будь-якою іншою угодою, в якій вона бере участь». Мета ст. 53 — забезпечення того, що більші гарантії прав людини, які існують у національному праві, підтверджуються та зберігаються і не

послаблюються з посиленням на те, що відповідні положення менш ефективно захищені Конвенцією.

Проявом субсидіарності у контрольному механізмі Конвенції є також вимога про вичерпання усіх національних способів захисту прав людини (п. 1 ст. 35).

Принцип субсидіарності, оскільки він застосовується у рамках Конвенції, передусім, стосується субсидіарної ролі конвенційного механізму. А його наслідком є «процесуальні відносини» між національними державними органами, відповідальними за застосування Конвенції, що і вирішують питання, пов'язані з гарантією і захистом прав людини, з одного боку, і європейськими Інститутами, створеними згідно з Конвенцією — з іншого.

Субсидіарність означає, що компетенція Європейського суду щодо національного правопорядку держав-членів суттєво обмежена. Останній не має права займати місце компетентних органів держави стосовно тлумачення і застосування внутрішнього права, тобто контрольний механізм, створений Конвенцією, не повинен розглядатись як «четверта інстанція».

28. Чи може відповідно до ст. 10 ЄКПЛ вважатися правомірним втручання у право на свободу вираження поглядів, обумовлене необхідністю захисту репутації публічних діячів?

Так, може. Відповідно до ст.10 Конвенції, кожен має право на свободу вираження поглядів. Здійснення цих свобод, оскільки воно пов'язане з обов'язками і відповідальністю, може підлягати таким формальностям, умовам, обмеженням або санкціям, що встановлені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадської безпеки, для запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я чи моралі, для захисту репутації чи прав інших осіб, для запобігання розголошенню конфіденційної інформації або для підтримання авторитету і безсторонності суду.

29. У чому полягає юридичний зміст Протоколів до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод?

Протоколи до ЄКПЛ або розширюють перелік гарантованих прав, або визначають додаткові права, які спочатку до Конвенції не закладалися. Права, що містяться в протоколах, є обов'язковими для дотримання тими державами-членами, які ратифікували ці протоколи.

30. У якому випадку позбавлення життя, якщо воно є наслідком виключно необхідного застосування сили, буде розглядатися як правомірне відповідно до положень ст. 2 ЄКПЛ?

Відповідно до ст.2 Конвенції, позбавлення життя не розглядається як таке, що вчинене на порушення цієї статті, якщо воно є наслідком виключно необхідного застосування сили:

- a) для захисту будь-якої особи від незаконного насильства;
- b) для здійснення законного арешту або для запобігання втечі особи, яку законно тримають під вартою;
- c) при вчиненні правомірних дій для придушення заворушення або повстання.

31. Від якого зобов'язання за ЄКПЛ держава-учасниця може відступити в умовах війни або іншої суспільної небезпеки, що загрожує життю нації?

Відповідно до ст.15 Конвенції, під час війни або іншої суспільної небезпеки, яка загрожує життю нації, будь-яка Висока Договірна Сторона може вживати заходів, що відступають від її зобов'язань за цією Конвенцією, виключно в тих межах, яких вимагає гострота становища, і за умови, що такі заходи не суперечать іншим її зобов'язанням згідно з міжнародним правом.

Будь-яка Висока Договірна Сторона, використовуючи це право на відступ від своїх зобов'язань, у повному обсязі інформує Генерального секретаря Ради Європи про вжиті нею заходи і причини їх вжиття. Вона також повинна повідомити Генерального секретаря Ради Європи про час,

коли такі заходи перестали застосовуватися, а положення Конвенції знову застосовуються повною мірою.

32. Чи підлягають перегляду рішення Європейського суду з прав людини, прийняті по суті?

Підлягають. Упродовж трьох місяців від дати ухвалення рішення палатою будь-яка сторона у справі може, у виняткових випадках, звернутися з клопотанням про передання справи на розгляд Великої палати (якщо справа порушує серйозне питання щодо тлумачення або застосування Конвенції чи протоколів до неї або важливе питання загального значення).

33. З якого моменту рішення по суті, прийняті палатами ЄСПЛ (крім Великої Палати), набувають характеру остаточних?

Відповідно до ст.44 Конвенції, рішення палати стає остаточним:

а) якщо сторони заявляють, що вони не звертатимуться з клопотанням про передання справи на розгляд Великої палати; або

б) через три місяці від дати постановлення рішення, якщо клопотання про передання справи на розгляд Великої палати не було заявлено; або

с) якщо колегія Великої палати відхиляє клопотання про передання справи на розгляд Великої палати згідно зі статтею 43.

35. Що відповідно до Регламенту ЄСПЛ може бути підставою для перегляду рішення Суду?

Відповідно до Правила 80 Регламенту, будь-яка сторона в разі виявлення факту, який за своїм характером міг би мати вирішальне значення і який у той час, коли проголошувалося судове рішення, був невідомий Суду і підставно не міг бути відомий цій стороні, може впродовж шестимісячного строку після того, як ця сторона дізналася про такий факт, звернутися до Суду з клопотанням переглянути це рішення.

34. Які рішення ЄСПЛ є обов'язковими для застосування національними судами України?

Ратифікувавши Конвенцію про захист прав людини та основних свобод, Україна визнала положення цього міжнародного договору частиною

національного законодавства і, разом з цим, взяла на себе зобов'язання виконувати рішення Європейського суду з прав людини у кожній справі, стороною якої вона є.

35. На якому етапі розгляду справи ЄСПЛ сторони можуть звернутися до процедури дружнього врегулювання?

Відповідно до ст.39 Конвенції, на будь-якій стадії провадження Суд може надати себе у розпорядження заінтересованих сторін для забезпечення дружнього врегулювання спору на основі поваги до прав людини, як їх визначає Конвенція та протоколи до неї. У разі досягнення дружнього врегулювання Суд вилучає справу з реєстру, прийнявши рішення, яке містить лише стислий виклад фактів і досягнутого вирішення.

36. Протягом якого строку має бути здійснена виплата стягувачеві відшкодування, присудженого ЄСПЛ?

Відповідно до ст. 41 Конвенції Європейський суд може зобов'язати державу відшкодувати заявнику матеріальну та моральну шкоду, а також судові витрати. Виплата цих сум є обов'язком, чітко визначеним у рішенні Суду.

Виплата повинна бути здійснена у кожній справі протягом трьох місяців з дня набуття цим рішенням статусу остаточного.

37. На який орган відповідно до національного законодавства покладається відповідальність щодо забезпечення представництва України в Європейському суді з прав людини та виконання його рішень?

Відповідно до постанови «Про заходи щодо реалізації Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 31 травня 2006р. №784, Міністерство юстиції є органом, відповідальним за забезпечення представництва України в Європейському суді з прав людини та виконання його рішень.

38. Які характерні ознаки мають бути притаманні національному закону для того, щоб він відповідав вимогам якості, згідно з п. 52, 64 рішення ЄСПЛ у справі «Веренцов проти України»?

Згідно пункту 52, вислів «встановлено законом» у статті 11 Конвенції вимагає не лише того, щоб оскаржуваний захід мав певне підґрунтя у національному законодавстві; він також стосується якості закону, про який йдеться. Закон має бути доступним для зацікавлених осіб та сформульованим з достатньою точністю для того, щоб надати їм можливість регулювати свою поведінку аби бути здатними - за потреби, за відповідної консультації - передбачати тією мірою, що є розумною за відповідних обставин, наслідки, які може потягнути за собою його дія.

Згідно пункту 64, термін «закон» несе якісні вимоги, включно із тими, що стосуються доступності та передбачуваності. Ці якісні вимоги повинні бути дотримані як у розрізі визначення правопорушення, так і покарання, яке це правопорушення тягне за собою. Особа повинна знати із тексту відповідного положення та, у разі необхідності, за допомогою його тлумачення судами, які дії та бездіяльність призводять до кримінальної відповідальності та яке покарання буде призначено за дію та/або бездіяльність, про яку йдеться. Більш того, закон відповідатиме вимозі «передбачуваності», навіть якщо особа має звернутися за відповідною юридичною консультацією для того, щоб оцінити, у тій мірі, що є розумною за цих обставин, наслідки, до яких може призвести ця дія.

39. Порушення якого принципу в контексті ст. 6 ЄКПЛ відповідно до п. 26-27 рішення ЄСПЛ у справі «Надточій проти України» матиме місце у разі розгляду адміністративної справи без належного сповіщення та за відсутності особи, що відбуває покарання в місцях позбавлення волі за раніше вчинений нею злочин?

Порушення принципу рівності сторін, який є одним із складників ширшої концепції справедливого судового розгляду та передбачає, що кожна сторона повинна мати розумну можливість представляти свою

сторону в умовах, які не ставлять її в суттєво менш сприятливе становище в порівнянні з опонентом.

40. Яким чином у контексті ст. 9 Конституції України вирішуватиметься колізія між положенням національного законодавчого акту та статті ЄКПЛ?

Пріоритет міжнародного договору України (стаття ЄКПЛ), згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, над національним законом та іншими актами законодавства, крім Конституції України.

Стаття 8. В Україні визнається і діє принцип верховенства права. Конституція України має найвищу юридичну силу. Закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй.

Стаття 9. Чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України.

Під час розгляду конкретної судової справи вирішення (подолання) колізії між нормою міжнародного договору України і нормою іншого законодавчого акта України належить до компетенції суду.

[Статтю 26](#) Віденської конвенції встановлено, що кожний чинний договір є обов'язковим для його учасників і повинен добросовісно виконуватись.

Міжнародні договори набирають чинності для України після надання нею згоди на їх обов'язковість відповідно до Закону [№ 1906-IV](#) у порядку та в строки, передбачені договором, або в інший погоджений сторонами спосіб. Наприклад, [Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод](#) (РИМ, 4.XI.1950) була ратифікована Законом України від 17 липня 1997 року [№ 475/97-ВР](#), а набрала чинності для України з 11 вересня 1997 року - у день, коли ратифікаційну грамоту було передано на зберігання Генеральному секретареві Ради Європи відповідно до статті 59 цієї Конвенції. Механізм

виконання відповідних внутрішньодержавних процедур в Україні щодо набрання договором чинності визначається Законом № 1906-IV та [Положенням про порядок укладення, виконання та денонсації міжнародних договорів України міжвідомчого характеру](#).

Враховуючи положення [статті 9](#) Конституції України, [статті 26](#) Віденської конвенції, статей 15, 19 Закону [№ 1906-IV](#), міжнародно-правовий принцип сумлінного виконання міжнародних зобов'язань, при здійсненні правосуддя суди повинні враховувати, що існує **пріоритет міжнародного договору України, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, над національним законом та іншими актами законодавства, крім Конституції України**. Тобто якщо таким міжнародним договором встановлено інші правила, ніж ті, що передбачені законодавством України, то застосовуються правила міжнародного договору України.

41. У якій формі відповідно до п. 208 Рішення ЄСПЛ «Олександр Волков проти України» від 09.01.2013 можуть реалізуватися додаткові заходи індивідуального характеру?

Відновлення порушених прав ляхом поновлення на посаді з місця роботи.

Пункт 208. Суд не може погодитись з тим, що заявник залишатиметься у стані невизначеності щодо способу, в який **його права мають бути відновлені**. Суд вважає, що за самою своєю природою, встановлена у цій справі ситуація не залишає реального вибору щодо індивідуальних заходів, яких слід ужити, щоб виправити порушення конвенційних прав заявника. З огляду на виняткові обставини справи та нагальну необхідність припинити порушення статей 6 та 8 Конвенції, Суд постановляє, що держава-відповідач повинна забезпечити якнайшвидше поновлення заявника на посаді судді Верховного Суду України.

42. Що відповідно до п. 40 «Перетяка та Шереметьєв проти України» від 21.12.2010 належить до базових специфічних принципів

тлумачення Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, які застосовуються ЄСПЛ?

Згідно п.40 зазначеного рішення, Суд дійшов висновку, що рішення Вищого адміністративного суду застосувати одномісячний строк у кожній справі, що призвело до відмови у розгляді по суті касаційних скарг заявників, не було пропорційним меті процесуального обмеження, про яке йдеться. Інший висновок був би надто формальним і суперечив би принципу практичного та ефективного застосування Конвенції.

43. За яких умов відповідно до практики ЄСПЛ (справа «Наталія Михайленко проти України», п. 23-25) встановлене ч. 1 ст. 35 ЄКПЛ правило подання заяви протягом шести місяців не буде застосовним?

Згідно ч.1 ст.35 ЄКПЛ, суд може брати справу до розгляду лише після того, як було вичерпано всі національні засоби юридичного захисту, згідно із загально визнаними принципами міжнародного права, і впродовж шести місяців від дати постановлення остаточного рішення на національному рівні.

Відповідно до практики ЄСПЛ (справа «Наталія Михайленко проти України», п. 23-25, встановлене ч. 1 ст. 35 ЄКПЛ правило подання заяви протягом шести місяців не буде застосовним, якщо швидкий розгляд справи має для заявника істотне значення з огляду на його похилий вік, поганий стан здоров'я та невелике матеріальне забезпечення.

44. У чому полягає системна проблема, ідентифікована у п. 83 «пілотного» рішення ЄСПЛ у справі "Юрій Миколайович Іванов проти України" від 15.10.2009?

Згідно п.83 зазначеного рішення, Суд зазначив, що за останні п'ять років, що минули після перших рішень заявника, в яких було вказано на наявність численних аналогічних порушень Конвенції у зв'язку з невиконанням або надмірною тривалістю виконання в Україні остаточних рішень національних судів про відшкодування та у зв'язку з відсутністю ефективних національних засобів юридичного захисту щодо

таких порушень, він виніс рішення вже в більше ніж 300 таких справах проти України. Хоча справді існують певні уразливі групи українських громадян, яких ці проблеми зачіпають більше, ніж інших, і яких не обов'язково відносити до певної «категорії громадян, яку легко ідентифікувати», осіб, які перебувають у такій самій ситуації, що і заявник. Як видно з практики, напрацьованої на сьогодні Судом при розгляді таких справ, *будь-яка особа, яка домоглася від національного органу остаточного рішення, за виконання якого несуть відповідальність органи влади України, наражається на ризик бути позбавленою можливості скористатися вигодами від такого рішення відповідно до Конвенції.*

45. Відповідно до практики ЄСПЛ до якого типу зобов'язань держави належить вимога встановлена в п. 104 рішення у справі «Кац та інші проти України» від 18.12.2008 щодо забезпечення охорони життя та здоров'я осіб, які знаходяться під її контролем?

Позитивні зобов'язання, зобов'язання забезпечувати здійснення прав людини

Особи, які тримаються під вартою, перебувають в уразливому становищі, і органи влади несуть відповідальність за поведження з такими особами. Визнавши, що Конвенція вимагає від держави охороняти здоров'я та фізичний добробут осіб, позбавлених свободи, зокрема, шляхом надання їм необхідної медичної допомоги, Суд вважає, що у випадку смерті ув'язненої особи внаслідок проблеми зі здоров'ям держава повинна надати пояснення як щодо причини її смерті, так і щодо лікування, яке їй було призначено до того, як вона померла. За загальним правилом, один лише той факт, що особа померла за підозрілих обставин під час тримання її під вартою, має служити підставою для з'ясування, чи виконала держава свій обов'язок

із

забезпечення захисту права цієї особи на життя.

46. У чому відповідно до п. 135-140 рішення ЄСПЛ в справі «Олександр Волков проти України» полягало порушення принципу юридичної визначеності в контексті застосування ст. 6 Конвенції?

Стаття 6 Конвенції закріплює право на справедливий суд.

Порушення принципу юридичної визначеності у зазначеній справі полягало у невстановлені національним законодавством строку давності притягнення до дисциплінарної відповідальності у дисциплінарних справах, що становить загрозу принципів юридичної визначеності та є порушенням п.1 ст.6 Конвенції.

У пункті 137 рішення, Суд зазначив, що строки давності слугують кільком важливим цілям, а саме: забезпеченню юридичної визначеності та остаточності, захисту потенційних відповідачів від не заявлених вчасно вимог, яким може бути важко протистояти, та запобігти будь-якій несправедливості, яка могла б виникнути, якби від судів вимагалось виносити рішення щодо подій, що мали місце у віддаленому минулому, на підставі доказів, які через сплив часу стали ненадійними та неповними. Строки давності є загальною рисою національних правових систем договірних держав щодо кримінальних, дисциплінарних та інших порушень.

47. У якому випадку відповідно до п. 60-65 рішення ЄСПЛ у справі «Бочан проти України (№ 2)» компетенція Суду може поширюватися на питання розгляду помилок щодо факту або права, яких припустилися національні суди?

В даному рішенні Суд зазначив, щозгідно з його тривалою та усталеною практикою *до компетенції Суду не належить розгляд стверджуваних помилок щодо питань факту або права, яких припустилися національні суди, якщо тільки такі помилки не порушили права та свободи, що охороняються Конвенцією*, наприклад, коли, як виняток, можна стверджувати, що помилки становлять несумісну зі статтею 6 Конвенції «несправедливість». Хоча це положення гарантує право на справедливий розгляд справи, воно не встановлює жодних правил щодо

прийнятності доказів або способу, в який вони повинні оцінюватись, що є у першу чергу предметом регулювання національного законодавства та національних судів. Зазвичай Судом не переглядаються такі питання, як вага, що надається національними судами певним доказам або висновкам чи оцінкам, які перебувають у них на розгляді. Суд не має діяти як четверта інстанція, а тому не ставитиме рішення національних судів під сумнів на підставі [пункту 1](#) статті 6 Конвенції, якщо їхні висновки не можна вважати свавільними або явно необґрунтованими.

48. Що відповідно до п. 91, 92 рішення ЄСПЛ у справі "Світлана Науменко проти України" було визнано в контексті недотримання принципу правової визначеності порушенням права на суд, гарантованого ст. 6 ЄКПЛ?

Неодноразове скасування остаточних рішень є такими, що протирічать принципу правової певності

В зазначеному рішенні було встановлено, що право на справедливий судовий розгляд, гарантоване ст. 6 Конвенції, повинно тлумачитися в світлі Преамбули Конвенції, яка проголошує верховенство права спільною спадщиною Високих Договірних Сторін. Одним з основних аспектів верховенства права є принцип юридичної певності, який, серед іншого, вимагає, щоб остаточні рішення судів не могли бути поставлені під сумнів. Правова певність передбачає дотримання принципу *res judicata*..., тобто принципу остаточності рішення, недопустимості повторного розгляду вже раз вирішеної справи. Цей принцип наполягає на тому, що жодна сторона не має права домагатися перегляду кінцевого і обов'язкового рішення тільки з метою нового слухання і вирішення справи. Повноваження судів вищої ланки переглядати рішення повинні використовуватися для виправлення судових помилок, помилок у здійсненні правосуддя, а не заміни рішень. Перегляд в порядку нагляду не може розглядатися як прихована апеляція, і сама можливість двохпоглядів на один предмет не є підставою для

повторного розгляду. Відхилення від цього принципу можливе тільки, коли воно спричинене незалежними і непереборними обставинами.

Ст. 6 Конвенції кожному гарантує право подавати позови до суду щодо своїх цивільних прав та обов'язків. Таким чином, це реалізує «право на суд», складовим аспектом якого є право доступу до суду – право почати судовий процес щодо цивільних питань. Тому таке право було б примарним, якби Високі Договірні Сторони у своєму внутрішньому законодавстві дозволили остаточному, обов'язковому рішенню залишатися невиконаним на шкоду одній із сторін. Це було б незрозумілим, якби ст.6 § 1 детально описувала процесуальні гарантії, надані сторонам, - справедливий, відкритий і швидкий розгляд, і в той же час без гарантії виконання судового рішення; тлумачення ст. 6 як такої, що

стосується виключно доступу до суду та ведення судового розгляду, було б схоже на ситуацію, несумісну з принципом верховенства права, який Високі Договірні Сторони зобов'язались поважати, підписавши Конвенцію.

Право сторони на суд було б абсолютно примарним, якби внутрішнє законодавство Високих Договірних Сторін передбачало можливість скасувати остаточне рішення, яке вступило в законну силу, судом вищої ланки за поданням посадової особи.

Судові системи, у яких існує можливість перегляду судових рішень в порядку нагляду (протесту) і, відповідно, ризик неодноразового скасування остаточних рішень, як у цій справі, є такими, що протирічать принципу правової певності, який є одним з головних аспектів верховенства права у сенсі п. 1 статті 6 Конвенції". Суд вважає, що у справі заявниці в частині скасування рішення, яке було остаточним та мало обов'язковий характер, було порушено пункт 1 статті 6 Конвенції.

49. Що в контексті положень п. 1 ст. 6 ЄКПЛ відповідно до п. 46 рішення ЄСПЛ у справі "Павлюлинець проти України" від 06.09.2005 не належить до критеріїв визначення «розумного строку»?

Тривалість провадження національними судами не належить до критерієв визначення «розумного строку».

П.46 рішення, Суд повторює, що розумність тривалості провадження має оцінюватись у світлі обставин справи і з огляду на такі критерії: складність справи, поведінка заявника і державних органів, і значення спору для заявника.

51. У якому випадку відповідно до п. 165 рішення в справі "Гонгадзе проти України" від 8.11.2005 на державу-учасницю ЄКПЛ може покладатися обов'язок вживати превентивні заходи з метою захисту особи, життя якої поставлено під загрозу злочинними діями третьої особи?

164. Суд повторює, що перше речення п.1 статті 2 Конвенції зобов'язує державу не тільки утримуватись від умисного або незаконного позбавлення життя, але також вживати відповідних заходів для захисту життя тих, хто знаходиться під її юрисдикцією. Це включає основне завдання держави щодо забезпечення права на життя шляхом прийняття ефективних норм кримінальних законів для попередження злочинів проти особи, що забезпечуються правоохоронним механізмом для попередження, усунення та покарання порушень таких норм. За відповідних обставин це також поширюється

на позитивний обов'язок органів державної влади вживати заходів попередження для захисту особи або осіб, чиє життя знаходиться під загрозою здійснення кримінальних дій іншими особами.

165. Беручи до уваги труднощі у діяльності правоохоронних органів у сучасному суспільстві, неможливість передбачити поведінку осіб та оперативний вибір, який повинен бути зроблений з розрахунку першочерговості та засобів, позитивний обов'язок має розумітись як такий, який не накладає неможливий або неспіврозмірний тягар на органи державної влади. Відповідно, не кожна скарга про загрозу життю зобов'язує державні органи за вимогою Конвенції вживати оперативних

заходів щодо попередження такої загрози від її реалізації. *Для виникнення позитивного обов'язку повинно бути встановлено, що органи державної влади знали або повинні були знати про існування наявної загрози життю визначеної особи або осіб від кримінальних дій третіх осіб і що вони не вжили заходів в рамках своїх повноважень, які обґрунтовано вважаються такими, що мали запобігти такому ризику.*

52. За яких умов відповідно до п. 72-75 рішення ЄСПЛ у справі "Сергій Антонов проти України" від 22.10.2015 мінімальних вимог щодо забезпечення належного надання медичної допомоги у контексті застосування ст. 3 ЄКПЛ буде дотримано?

72. Суд неодноразово наголошував, що держава повинна забезпечити тримання особи під вартою в умовах, які відповідають принципу поваги до її людської гідності, а спосіб і метод позбавлення свободи не завдають їй душевного страждання чи труднощів, які б перевищували невідворотний рівень страждання, притаманний триманню під вартою, і щоб з урахуванням практичних вимог ув'язнення належним чином забезпечувалися охорона здоров'я такої особи та її благополуччя. Отже, *відсутність належної медичної допомоги може становити поводження, що суперечить статті 3 Конвенції.*

73. Суд вважає, що «належність» медичної допомоги залишається найбільш важким елементом для визначення. При його оцінці Суд встановлював, що сам факт огляду ув'язненого лікарем та призначення йому певного виду лікування автоматично не може призвести до висновку, що медична допомога була належною. *Органи влади повинні також забезпечити докладне документування стану здоров'я ув'язненої особи та його або її лікування протягом ув'язнення, оперативність та точність діагнозу і лікування, а за умови, коли це викликано медичним станом, - регулярність та систематичність нагляду та наявність плану терапевтичних заходів з метою лікування хвороб ув'язненого або*

запобігання їхньому ускладненню, а не усунення симптомів. Державні органи влади також повинні *довести, що було створено умови, необхідні для фактичного надання призначеного лікування.* У той же час обов'язок державивилікувати тяжко хворого ув'язненого є обов'язком вжиття засобів, а не досягнення результату.

74. Суд також встановлював, що статтю 3 Конвенції не можна тлумачити як таку, що гарантує кожному ув'язненому медичну допомогу на рівні «найкращих закладів охорони здоров'я». Суд також зазначив, що «готовий прийняти аргумент про те, що загалом ресурси медичних установ пенітенціарної системи обмежені порівняно з ресурсами закладів охорони здоров'я».

75. Загалом Суд залишає за собою достатню гнучкість при визначенні того, який саме рівень охорони здоров'я вимагався у контексті конкретних обставин справи. Зазначений стандарт має бути «сумісним з людською гідністю» ув'язненого та повинен враховувати «практичні потреби ув'язнення».

53. Як відповідно до практики ЄСПЛ у контексті положень Конвенції про рабство 1926 визначається поняття "рабство"?

Конвенція о рабстве, подписана в Женеве 25 сентября 1926 года, ст.1 - под рабством понимается положение или состояние лица, в отношении которого осуществляются некоторые или все полномочия, присущие праву собственности.

http://www.visnyk-juris.uzhnu.uz.ua/file/No.39/part_2/31.pdf

54. У чому полягало порушення права заявника на перегляд законності його взяття під варту за п. 4 ст. 5 ЄКПЛ відповідно до п. 97 рішення в справі "Луценко проти України" від 03.07.2012?

Відповідно п. 4 ст. 5 ЄКПЛ, кожен, кого позбавлено свободи внаслідок арешту або тримання під вартою, має право ініціювати провадження, в ході якого суд без зволікання встановлює законність затримання і приймає рішення про звільнення, якщо затримання є незаконним.

Пункт 97 рішення. У справі, яка розглядається, заявник подав апеляцію на постанову про обрання йому запобіжного заходу у вигляді взяття під варту, де він виклав численні скарги як щодо справедливості провадження в суді першої інстанції, так і щодо підстав його затримання, наведених органами прокуратури та підтверджених цим судом. У своїй ухвалі від 5 січня 2011 року апеляційний суд м. Києва відмовив у задоволенні апеляції заявника **без надання належної відповіді на його доводи, які, на думку Суду, здаються доречними та вартими належного розгляду та відповіді по суті.** Апеляційний суд також не надав адекватної відповіді на клопотання, підписане народними депутатами та підтримане Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини, щодо передачі заявника на особисту поруку. **Однак національний суд обмежився повторенням висновків суду першої інстанції та відмовою в задоволенні клопотання заявника як необґрунтованого.**

55. На якій підставі відповідно до п. 67-69 рішення ЄСПЛ у справі "Сінькова проти України" від 27.02.2018 Суд дійшов висновку, що мало місце порушення принципів правової визначеності та захисту від свавілля у сенсі п. 1 ст. 5 Конвенції?

Встановлення Судом порушення [пункту 1](#) статті 5 Конвенції у зв'язку з триманням заявниці під вартою у перний період часу, що не охоплювався жодним судовим рішенням.

Згідно п. 1 ст. 5 Конвенції, кожен має право на свободу та особисту недоторканність. Нікого не може бути позбавлено свободи, крім таких випадків і відповідно до процедури, встановленої законом:

- а) законне ув'язнення особи після засудження її компетентним судом;
- б) законний арешт або затримання особи за невиконання законного припису суду або для забезпечення виконання будь-якого обов'язку, встановленого законом;

с) законний арешт або затримання особи, здійснене з метою допровадження її до компетентного судового органу за наявності обґрунтованої підозри у вчиненні нею правопорушення або якщо обґрунтовано вважається необхідним запобігти вчиненню нею правопорушення чи її втечі після його вчинення;

д) затримання неповнолітнього на підставі законного рішення з метою застосування наглядових заходів виховного характеру або законне затримання неповнолітнього з метою допровадження його до компетентного органу;

е) законне затримання осіб для запобігання поширенню інфекційних захворювань, законне затримання психічнохворих, алкоголіків або наркоманів чи бродяг;

ф) законний арешт або затримання особи з метою запобігання її недозволеному в'їзду в країну чи особи, щодо якої провадиться процедура депортації або екстрадиції.

У рішенні Суду встановлено:

68. Суд уже встановлював порушення [пункту 1](#) статті 5 Конвенції у низці справ щодо практики тримання обвинувачених під вартою виключно на підставі того факту, що обвинувальний висновок у справі передано до суду першої інстанції. **Суд встановлював, що практика тримання обвинувачених під вартою без конкретних юридичних підстав або за відсутності чітких норм, які б регулювали їх ситуацію, у результаті чого вони можуть бути позбавлені свободи протягом необмеженого строку без дозволу суду, несумісна з принципами юридичної визначеності та захисту від свавілля, які є загальними елементами, притаманними Конвенції та верховенству права.** Суд також доходив висновку, що ця проблема, як здається, походила з прогалини в законодавстві України.

56. За яких умов вимогу щодо перевірки законності тримання особи в психіатричному закладі у порядку виконання примусових заходів медичного характеру відповідно до п. 41-45 рішення ЄСПЛ у справі "Горшков проти України" від 08.11.2005 буде дотримано?

44. Ключовою гарантією за п. 4 ст. 5 Конвенції є те, що особа, яка примусово утримується у психіатричному закладі, повинна мати право на судовий перегляд за її власним бажанням. П. 4 ст. 5 Конвенції вимагає в першу чергу наявність незалежного правового засобу, за допомогою якого особа, яка утримується, має можливість постати перед суддею, який визначить законність триваючого утримання. Доступ особи, яка утримується, до судді не має залежати від доброї волі адміністрації закладу, де утримується особа, використовуватись за розсудом керівництва медичного закладу.

45. В той час, як правовий механізм, що міститься у статтях 19–22 Закону України «Про психіатричну допомогу» та Глави 34 Кримінально-процесуального кодексу України, що діяли на той час, який встановлював, що особа з психічними захворюваннями

автоматично постає перед суддею, є важливою гарантією проти свавільного утримання, сам по собі він не є достатнім. Такі підвищені гарантії не виключають необхідності наявності права у пацієнта незалежно ні від чого подати заяву.

57. У якому випадку заяви посадових осіб стосовно проваджень у кримінальних справах, які тривають, будуть розглядатися як такі, що порушують принцип презумпції невинуватості відповідно п. 81-86 рішення ЄСПЛ у справі "Шагін проти України" від 10.12.2009?

81. Принцип презумпції невинуватості, закріплений у пункті 2 статті 6 Конвенції, є одним з аспектів права на справедливий судовий розгляд

кримінальної справи, гарантованого пунктом 1 статті 6. *Цей принцип не лише забороняє передчасне висловлення думки самим судом про те, що особа, "яку обвинувачено у вчиненні злочину", є винною, тоді як це ще не доведено відповідно до закону, а й поширюється на заяви, що їх роблять інші державні посадові особи стосовно проваджень, що тривають, у кримінальних справах і які спонукають громадськість до думки про вину підозрюваного та визначають наперед оцінку фактів компетентним судовим органом.* Достатньо мати - навіть за відсутності будь-якого формального висновку - певні підстави припускати, що відповідна посадова особа вважає обвинуваченого винним. У цьому зв'язку Суд наголосив на тому, як важливо державним посадовим особам добирати слова, оприлюднюючи свої заяви ще до судового розгляду справи, порушеної проти особи, та визнання її винною в тому чи іншому злочині. Таким чином, **слід принципово розрізняти повідомлення про те, що когось лише підозрюють у вчиненні злочину, та чітку заяву, зроблену за відсутності остаточного вироку, про те, що особа вчинила злочин.** Чи порушує заява державної посадової особи принцип презумпції невинуватості - слід визначати в контексті конкретних обставин, за яких було зроблено таку заяву.

82. Крім того, з'ясовуючи, чи становить оскаржувана заява державної посадової особи порушення пункту 2 статті 6, Суд не надає вирішальної ваги характерові чи результатам подальшого судового процесу.

83. Суд наголошує, що пункт 2 статті 6 Конвенції не може завадити відповідним органам інформувати громадськість про перебіг розслідування в кримінальних справах, адже це суперечило б праву на свободу вираження поглядів, проголошеному статтею 10 Конвенції. Однак він зобов'язує робити це з усією необхідною обережністю та обачністю, щоб дотримати

принцип презумпції невинуватості. Водночас слідчі та правоохоронні органи не несуть відповідальності за дії засобів масової інформації.

58. Що становитиме порушення права особи на захист у контексті застосування п. 3 ст. 6 Конвенції відповідно до п. 53-58 рішення в справі "Леонід Лазаренко проти України" від 28.10.2010?

55. Щодо питання, коли заявник повинен був отримати можливість скористатися послугами захисника відповідно до національного законодавства, Суд зазначає, що згідно з [Кримінально-процесуальним кодексом](#) «дівання» є поняттям з широким значенням, яке включає «вжиття необхідних оперативно-розшукових заходів з метою виявлення ознак злочину і осіб, що його вчинили». Крім того, відповідно до статті 45 Кримінально-процесуального кодексу України така участь захисника мала б бути забезпечена заявнику негайно після його затримання та в будь-якому випадку - до його першого допиту працівниками міліції.

56. Суд підкреслює, що враховуючи кваліфікацію інкримінованого заявникові злочину, надану слідчим на тій первісній стадії розслідування, заявник відмовився від захисника, не знаючи усієї тяжкості можливого покарання. **Таким чином, ця відмова не може вважатися такою, що супроводжувалась мінімальними гарантіями, співмірними з її важливістю.** Крім того, видається, що вона не сумісна з вимогами українського законодавства, яке для випадку заявника **передбачало можливість відмови від певного захисника, який мав бути замінений іншим, а не відмови від захисника взагалі.**

57. Суд вважає, що у світлі обставин справи як гарантії, передбачені національним законодавством, так і гарантії справедливості, закріплені статтею 6 Конвенції, вимагали, щоб заявник мав можливість скористатись допомогою захисника, починаючи з першого допиту в міліції, але цього не було зроблено. Крім того, обмеження права заявника на захист під час

первісної стадії було проігноровано національними судами попри те, що заявник про нього зазначав у касаційній скарзі до Верховного Суду України, та те, що відповідно до національного законодавства воно становило істотне порушення, що вимагало скасування вироку. Цей недолік не міг бути виправлений ані юридичною допомогою, наданою заявнику пізніше, ані змагальним характером подальшого *провадження*.

58. Суд зазначає, що позбавлення заявника юридичної допомоги та використання наданих ним під час того періоду зізнавальних показань для засудження є достатніми ознаками порушення гарантій справедливого судового розгляду.

59. З огляду на який критерій відповідно до практики ЄСПЛ, зокрема п. 40 рішення ЄСПЛ у справі "Кривіцька та Кривіцький проти України" від 02.12.2010, конкретне місце проживання визнаватиметься «житлом», що підлягає захисту на підставі п. 1 ст. 8 ЄКПЛ?

Пункт 40. Згідно з Конвенцією поняття «житло» не обмежується приміщенням, яке законно займано або створено. Чи є конкретне місце проживання «житлом», яке підлягає захисту на підставі пункту 1 статті 8 Конвенції, залежить від фактичних обставин, а саме - від наявності достатніх та триваючих зв'язків із конкретним місцем.

60. За якої умови відповідно до п. 51-54 рішення ЄСПЛ у справі "Волохи проти України" від 02.11.2006 втручання в право на повагу до приватного життя, пов'язане із застосуванням заходів таємного спостереження у ході кримінального розслідування, буде розглядатися як таке, що було здійснене «згідно із законом»?

52. Суд має бути впевненим щодо існування адекватного та ефективного захисту від зловживання, оскільки система заходів таємного спостереження, що розроблена для захисту національної безпеки та

громадського порядку, пов'язана із ризиком порушення або навіть зруйнування принципів демократії на підставі її захисту. **Такі гарантії захисту мають бути чітко встановлені законом та мають застосовуватись до нагляду за діяльністю відповідних органів або служб.** При наглядових провадженнях мають дотримуватись цінності демократичного суспільства настільки добросовісно, наскільки це можливо, зокрема верховенство права, про що прямо говориться у Преамбулі Конвенції. Верховенство права між іншим (*inter alia*) передбачає, що **втручання органів виконавчої влади у права осіб має підлягати ефективному контролю, який зазвичай має здійснюватись судовим органом, щонайменше як останньою інстанцією,** оскільки судовий контроль надає найбільші гарантії незалежності, **безсторонності та здійснення належного провадження.**

61. Що з переліченого відповідно до змісту ст. 6 ЄКПЛ та практики ЄСПЛ, зокрема п. 52 рішення у справі «Шмушкович проти України» від 14.11.2013 р., належить до елементів права на справедливий суд?

52. Публічний характер провадження захищає сторони у провадженні від таємного відправлення правосуддя без громадського контролю; це також є одним із засобів, яким можна зберегти довіру до судів як вищої, так і нижчої інстанцій. Шляхом встановлення правила про відправлення правосуддя явно публічність сприяє досягненню цілі [пункту 1](#) статті 6 Конвенції, а саме **справедливому судовому розгляду**, гарантування якого є одним з основоположних принципів будь-якого демократичного суспільства у розумінні Конвенції.

62. На що спрямовуються заходи загального характеру як компонента національної процедури виконання рішень ЄСПЛ?

https://3222.ua/article/rshennya_spl_-_vikonannya_v_ukran.htm

Заходи загального характеру – це заходи, передбачені рішенням Європейського суду з прав людини, спрямовані на усунення можливості аналогічного порушення щодо інших осіб (виправлення порушеного права).

На відміну від заходів індивідуального характеру Європейський суд не вказує державі, які спеціальні заходи необхідно вжити щодо відновлення порушених прав заявника та стосовно запобігання подальшим порушенням, оскільки згідно з Конвенцією держави мають право самостійно обирати заходи індивідуального та загального характеру.

З метою запобігання новим порушенням Конвенції, подібним до тих, які констатовані у рішенні Європейського суду, держава зобов'язується усунути проблеми у внутрішньому правопорядку.

63. На якій підставі відповідно до п. 158 рішення у справі «Полторацький проти України» ЄСПЛ дійшов висновку, що втручання у право на повагу до приватного життя порушувало вимогу щодо встановленості законом?

Відповідно положень ст.8 Конвенції, «1. Кожен має право на повагу до його приватного і сімейного життя , до житла і до таємниці кореспонденції.

2. Органи державної влади не можуть втручатись у здійснення цього права інакше, ніж згідно із законом і коли це необхідно в демократичному суспільстві в інтересах національної і громадської безпеки або економічного добробуту країни, з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для захисту здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб».

Таке втручання може бути виправданим лише при виконанні умов другого параграфу цієї статті. Зокрема, щоб не суперечити статті 8, втручання повинно бути здійснене «відповідно до закону», переслідувати законну мету і бути необхідним у демократичному суспільстві для досягнення цієї мети. Суд повинен розглянути, чи втручання було здійснене «відповідно до закону». Цей вираз, по-перше, *вимагає, щоб відповідний захід*

мав певну підставу в національному законодавстві; він також стосується якості відповідного законодавства і вимагає, щоб воно було доступне відповідній особі, яка, крім того, повинна бути здатна передбачити його наслідки для себе, а також, це законодавство повинно відповідати принципу верховенства права.

64. Порухенням якого гарантованого ЄКПЛ права відповідно до п. 69 Рішення Європейського суду з прав людини "Найден проти України" від 14.10.2010, визнається відмова у наданні заявнику доступу до копій документів у його справі, необхідних для обґрунтування скарги до ЄСПЛ?

Європейський суд, врахувавши, що заявник як засуджений перебував у особливо уразливому становищі та мав обмежені можливості спілкування із зовнішнім світом, визнав незабезпечення державними органами заявнику можливості отримати копії документів, яких він потребував для обґрунтування своєї заяви до Європейського суду, **неправомірним втручанням у його право на звернення до Європейського суду, гарантоване [статтею 34 Конвенції](#).**

65. За чийм запитом відповідно до Регламенту ЄСПЛ може бути ініційовано процедуру «пілотного» рішення?

Ініційовання процедури винесення «пілотного рішення» здійснюється ЄСПЛ

Пілотними рішеннями ЄСПЛ є рішення цього суду, в яких зазначається природа системної проблеми, що призводить до порушень Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 року та вказується на заходи, які держава-порушник повинна зробити для усунення системних та грубих порушень.

Пілотна процедура може бути застосована в двох випадках: 1) у разі наявності справ, що стосуються «єдиної події великого масштабу», тобто багато разів повторювану проблему; 2) у разі наявності справ, що впливають з системного неправильного функціонування адміністративних та правозастосовних органів правової системи держави, що мають стійку та вкоренілу природу.

З метою забезпечення ефективного виконання рішень, постановлених ЄСПЛ у таких справах, Суд може застосувати процедуру «пілотного» рішення, яка дає йому змогу чітко вказати у такому рішенні на існування структурних проблем, які лежать в основі порушень, а також на конкретні засоби чи заходи, за допомогою яких держава-відповідач має виправити ситуацію.

<http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/2053/1/Goncharenko.pdf>

66. У якому випадку особа може визнаватися жертвою порушення передбачених ЄСПЛ прав, якщо безпосередній факт порушення щодо неї відсутній відповідно до п. 66 Рішення Європейського суду з прав людини «Солдатенко проти України» від 23.10.2008?

У своїй практиці Суд уже визначив, що екстрадиція особи Договірною державою може стати підставою для порушення питання про застосування статті 3 і, отже, про відповідальність цієї держави за Конвенцією, якщо доведено наявність суттєвих підстав вважати, що в разі екстрадиції така особа наразиться в державі, якій її видають, на реальний ризик зазнати поведження, забороненого статтею 3. Визначення такої відповідальності неминуче потребує оцінки умов у запитуючій країні з погляду вимог статті 3 Конвенції. Однак питання не полягає в оцінці або встановленні відповідальності запитуючої країни згідно із загальним міжнародним правом, Конвенцією чи якимсь іншим договором. Відповідальність, яка при цьому визначається або може бути визначена згідно з Конвенцією,— *це відповідальність запитованої Договірної держави, яка видає особу за дії,*

вчинення яких стає безпосередньою причиною того, що особа наражається на ризик зазнати забороненого нелюдського поводження.

67. У якому випадку відповідно до п. 52 Рішення Європейського суду України «Кіпр проти Туреччини» (Cyprus v. Turkey) від 10.05.2001 юрисдикція ЄСПЛ поширюватиметься на ймовірні порушення, опосередковані діями держави-учасниці, вчиненими за межами «правового простору» ЄКПЛ?

<https://ips.ligazakon.net/document/view/SO2481?an=3>

1. Основні факти

Справа стосується ситуації, що існувала на півночі Кіпру від часу проведення там Туреччиною військових операцій у липні та серпні 1974 року і склалася внаслідок поділу території Кіпру, що триває й досі. У зв'язку з цим Кіпр стверджував, що Туреччина й далі порушує Конвенцію на півночі Кіпру, після того як раніше Європейська комісія з прав людини затвердила дві доповіді, підготовлені після попередніх заяв, поданих Кіпром проти Туреччини.

Під час слухань в органах Конвенції Кіпр наполягав на тому, що Туреччина несе відповідальність згідно з Конвенцією за стверджені порушення, незважаючи, на той факт, що в листопаді 1983 року було проголошено "Турецьку Республіку Північного Кіпру" і після цього, у травні 1985 року, було прийнято "Конституцію ТРПК". Кіпр стверджував, що з погляду міжнародного права ТРПК є незаконним утворенням, і посилався на те, що міжнародна спільнота засудила створення ТРПК. Зі свого боку, Туреччина стверджувала, що ТРПК - демократична і конституційна країна, політично незалежна від інших суверенних держав, включно з Туреччиною. На цій підставі Туреччина наголошувала на тому, що обвинувальні твердження Кіпру можуть стосуватися виключно ТРПК і що Туреччина не може бути визнана відповідальною згідно з Конвенцією за дії чи бездіяльність, що стали підставою для цих тверджень.

5. Рішення Суду

d) Право переміщених греків-кіпріотів на проведення виборів

Суд одноголосно визнав, що не було необхідності з'ясувати, чи свідчать ці факти про порушення права переміщених греків-кіпріотів на свободу виборів, що Гарантоване [статтею 3 Протоколу N 1](#).

e) Права турків-кіпріотів, включно з членами циганської громади, що проживають на півночі Кіпру

За цим пунктом Суд одностайно відмовився від юрисдикції розглядати ті аспекти скарг Уряду-заявника, поданих з посиланням на [статті 6, 8, 10](#) та [11](#), стосовно політичних опонентів режиму "ТРПК", так само як і їхні скарги з посиланням на [статті 1](#) та [2 Протоколу N 1](#) стосовно членів турецько-кіпріотської циганської громади, які були визнані Комісією як такі, що перебувають за межами розгляду справи, що її було оголошено прийнятною.

Суд визнав, шістнадцятьма голосами проти одного, що було порушено [статтю 6](#) у зв'язку із законодавчо закріпленою практикою надання військовим судам юрисдикції розглядати справи цивільних осіб.

Далі Суд одноголосно визнав відсутність порушення [статей 3, 5, 8, 10](#) та [11](#) стосовно турків-кіпріотів, які перебувають в опозиції до режиму на півночі Кіпру, про що йшлося в заяві, у якій стверджувалося про існування адміністративної практики порушення таких прав, а також практики незабезпечення захисту їхніх прав, гарантованих цими статтями. Шістнадцятьма голосами проти одного Суд дійшов висновку про відсутність порушень [статей 3, 5, 8](#) та [14](#) стосовно прав членів турецько-кіпріотської циганської громади, у зв'язку зі стверджуваною адміністративною практикою, включно зі стверджуваною практикою позбавлення цієї групи людей можливості захисту своїх прав, передбачених згаданими статтями.

Суд одноголосно визнав відсутність порушення [статті 10](#) у зв'язку зі стверджуваною практикою обмеження права турків-кіпріотів, що проживають на півночі Кіпру, одержувати інформацію з преси грецькою мовою; відсутність порушення [статті 11](#) у зв'язку зі стверджуваною

практикою втручання у право турків-кіпріотів, що проживають на півночі Кіпру, на свободу зібрань та об'єднання; відсутність порушення [статті 1 Протоколу N 1](#) у зв'язку зі стверджуваною адміністративною практикою, включно зі стверджуваною практикою позбавлення турків-кіпріотів, що проживають на півночі Кіпру, права на мирне володіння своїм майном, яке у них є на півдні Кіпру.

Одинадцятьма голосами проти шести Суд визнав відсутність порушення [статті 13](#) у зв'язку зі стверджуваною практикою позбавлення турків-кіпріотів, що проживають на півночі Кіпру, ефективних засобів правового захисту.

f) Стверджені порушення статей 1, 17, 18 та пункту 4 статті 32 колишньої Конвенції.

Суд одноголосно визнав, що не було необхідності окремо розглядати скарги Уряду-заявника за цими статтями.

Судді Палм, Коста, Юнгвірт, Пантіру, Левіц, Ковлер, Фуад та Маркус-Хелмонс висловили окремі думки, що частково не збігаються з позицією більшості. Тексти окремих думок додаються до судового рішення.

68. У чому відповідно до п. 126 рішення у справі «Агрокомплекс проти України», полягають критерії безсторонності суду?

Пункт 126. Щодо питання «безсторонності» у розумінні [пункту 1 статті 6](#), в усталеній практиці Суду чітко визначено, що стосовно цієї вимоги існують два критерії: суб'єктивний і об'єктивний. Передусім, суд має бути безстороннім з суб'єктивної точки зору, тобто, жоден з членів суду не має проявляти будь-яку особисту прихильність або упередженість чи зацікавленість. Якщо немає доказів протилежного, діє презумпція особистої безсторонності. По-друге, суд має також бути безстороннім з об'єктивної точки зору - тобто, забезпечувати достатні гарантії для виключення будь-якого обґрунтованого сумніву з цього приводу.

69. За яких умов відповідно до практики ЄСПЛ, зокрема п. 70, 73 рішення у справі "Z. та інші Сполученого Королівства" від 10.05.2001, держава може нести відповідальність за порушення вимог ст. 3 ЄКПЛ, якщо жорстоке поводження здійснювалося з боку приватних осіб?

Суд знову наголосив на тому, що стаття 3 втілює одну з найбільш фундаментальних цінностей демократичного суспільства - абсолютну заборону катування або нелюдського чи такого, що принижує гідність, поводження або покарання. Держави, які ратифікували [Європейську конвенцію з прав людини](#), зобов'язані забезпечити захист осіб, що перебувають під їхньою юрисдикцією, від нелюдського чи такого, що принижує гідність, поводження, включно з неналежним поводженням з боку приватних осіб. Ці заходи мають забезпечувати ефективний захист, зокрема дітей та інших слабо захищених осіб, і передбачати розумні засоби запобігання неналежному поводженню, про яке органам відомо чи має бути відомо.

Той факт, що недогляд і приниження, яких зазнавали четверо дітей-заявників, набули ознак нелюдського чи такого, що принижує гідність, поводження, не заперечувався. Уряд не оспорював висновок Комісії про те, що поводження, яке завдавало страждань чотирьом заявникам, набуло таких небезпечних ознак, що воно підпадало під дію [статті 3](#), а також про те, що держава не виконала свого позитивного обов'язку за статтею 3 Конвенції із забезпечення заявників належним захистом проти нелюдського чи такого, що принижує гідність, поводження. Про таке поводження орган місцевої влади був повідомлений принаймні у жовтні 1987 року. Закон покладав на нього обов'язок захищати дітей і наділяв низкою повноважень для його виконання, включаючи переведення дітей з їхнього дому до іншого місця проживання. Однак дітей було віддано під надзвичайну опіку, за наполяганням матері, лише 30 квітня 1992 року.

До цього протягом чотирьох з половиною років проживання у своєму домі вони зазнавали поводження, яке було охарактеризоване дитячим

психіатром, що оглянув їх, як жахливе. Рада з питань компенсації за шкоду, завдану злочином, також визнала, що протягом тривалого періоду діти були цілком бездоглядними й занедбаними і зазнавали фізичного та психологічного травмування, що мало безпосередні ознаки насильницького злочину. Суд визнав складність і делікатність питань, які вирішували органи соціального забезпечення, та важливість дотримання при цьому принципу поваги й охорони сімейного життя. Однак ця справа не залишила жодного сумніву в тому, що ця система не спромоглася захистити заявників від жахливого, довготривалого недогляду і приниження. Отже, було порушено [статтю 3](#).

70. За яких умов примусове годування особи відповідно до п. 97, 98 рішення ЄСПЛ у справі "Невмержицький проти України" від 05.04.2005 може визнаватися поведженням, що порушує вимоги ст. 3 ЄКПЛ?

97. Щодо способу, в який заявника годували, Суд припускає, що з огляду на доводи сторін органи влади дотримувалися порядку примусового годування, передбаченого наказом. Проте самі по собі засоби примусу, що використовувалися, а саме – наручники, роторозширювач, спеціальна гумова трубка, вставлена в рот, а у випадку опору – застосування сили, можна вважати катуванням у розумінні статті 3 Конвенції у випадку відсутності медичної необхідності (див. пункт 63 вище – засоби приборкання відповідно до Європейських пенітенціарних правил).

98. У цій справі Суд доходить висновку, що примусове годування заявника без жодних медичних підстав, доведених Урядом, з використанням засобів, що передбачені в наказі, але яким заявник вчиняв спротив, вважається поведженням такого жорстокого характеру, що відповідає характеристиці катування.

71. Що відповідно до практики ЄСПЛ, зокрема п. 123 рішення у справі "Сіліаден проти Франції" від 26.07.2005, розуміється під підневільним станом?

Ст. 4 Конвенції гарантує одну з фундаментальних цінностей демократичного суспільства, які покладені в основу Ради Європи. Власне, дотримання цієї статті означає не стільки обов'язок з боку держави не вдаватися до дій на її порушення, скільки зобов'язання активно вживати належних заходів, зокрема забезпечувати прийняття та ефективно застосування законодавчих положень, які б визнавали караними злочинами ті дії, що порушують ст. 4 Конвенції.

Суд дійшов висновку, що держави зобов'язані криміналізувати та карати будь-яке діяння, спрямоване на утримання людини у становищі, яке є несумісним із вимогами ст. 4 Конвенції.

Роз'яснюючи поняття підневільний стан, Суд вказав, що його можна розуміти як таке, яке охоплює виконання роботи під тиском (суд вказав, що для заявниці примусова праця тривала упродовж 15 годин щодня без вихідних. Прибувши разом зі своєю родичкою до Франції, заявниця не передбачала і не погоджувалася на виконання роботи для подружжя Б. Як неповнолітня, вона перебувала у незахищеному стані, не мала жодних засобів до існування, окрім тих, які їй надавали у домі подружжя Б. Її було цілком ізольовано, а притулком для неї була дитяча кімната. П. Сільяден цілковито залежала від милості своїх господарів. Документи заявниці знаходились у подружжя Б., а їй було обіцяно, що питання щодо її імміграційного статусу скоро владнається. Однак цього так і не сталося. Також у п. Сільяден не було ані вільного часу, ані свободи пересування з огляду на її страх бути затриманою поліцією. До того ж заявницю не влаштували до школи, як було обіцяно її батькові. За таких обставин заявниця вже не могла сподіватися, що її становище якось поліпшиться).

72. Як у контексті положень ст. 4 ЄКПЛ стосовно заборони примусової чи обов'язкової праці відповідно до п. 3 рішення щодо прийнятності у справі "Сокур проти України" від 26.11.2002 ЄСПЛ оцінив факт тривалої невиклати особі заробітної палати?

3. Заявник скаржився на рабство, посилаючись на статтю 4 § 1 Конвенції, яка проголошує: «Ніхто не може триматися в рабстві чи підневільному стані».

Суд зазначає, що посилання заявника на статтю 4 § 1 ґрунтується на тому, що він не отримав заробітну плату за роботу, яку виконав. Суд також зазначає, що заявник виконував свою роботу добровільно, і його право на платню ніколи не заперечувалось. Спiр, таким чином, стосується цивільних прав та обов'язків, але не розкриває будь-яких елементів рабства в сенсі цього положення. З огляду на зазначене Суд вирішує, що ця частина заяви має бути відхилена як така, що є явно необґрунтованою відповідно до статті 35 §§ 3 та 4 Конвенції.

73. За яких умов відповідно до п. 35-43 рішення ЄСПЛ в справі "Хайредінов проти України" від 14.10.2010 підстави продовження тримання під вартою можуть вважатися такими, що є відповідними та достатніми у контексті застосування п. 3 ст. 5 Конвенції?

Відповідно п.3 ст.5 Конвенції, кожен, кого заарештовано або затримано згідно з положеннями підпункту "с" пункту 1 цієї статті, має негайно постати перед суддею чи іншою посадовою особою, якій закон надає право здійснювати судову владу, і йому має бути забезпечено розгляд справи судом упродовж розумного строку або звільнення під час провадження. Таке звільнення може бути обумовлене гарантіями з'явитися на судове засідання.

Розумність строку тримання під вартою ніколи не оцінюється *in abstracto*. Іншими словами, пункт 3 статті 5 Конвенції не може вважатися таким, що безумовно дозволяє тримання під вартою, якщо тривалість такого тримання не перевищує певного строку. Виправдання будь-якого періоду тримання під вартою, незалежно від того, наскільки воно коротке, має бути переконливо продемонстроване органами державної влади.

Існує презумпція на користь звільнення. Суд постійно зазначав у своїй практиці, що другий аспект пункту 3 статті 5 Конвенції не надає судам вибір між притягненням обвинуваченого до відповідальності в

розумний строк та тимчасовим його звільненням під час провадження. До засудження обвинувачений має вважатися невинним і мета цього положення, по суті, вимагає його тимчасового звільнення з-під варти, як тільки його подальше тримання під вартою перестане бути обґрунтованим.

Національні органи влади зобов'язані встановити наявність конкретних фактів, відповідних підставам для подальшого тримання під вартою. Перекладення тягаря доведення щодо цього на особу, яка перебуває під вартою, рівноцінно порушенню принципу статті 5 Конвенції - положення, яке робить тримання під вартою винятковим відступом від права на свободу та таким, що дозволяється лише у вичерпно перерахованих та чітко визначених випадках.

74. Що відповідно до п. 124 рішення ЄСПЛ "Курт проти Туреччини" від 25.05.1998 у контексті застосування ст. 5 Конвенції належить до процесуальних обов'язків держави?

Згідно пункту 124 рішення. У зв'язку з цим Суд підкреслює, що відмова властей підтвердити, що особа затримана, свідчить про повне заперечення цих гарантій і про серйозне порушення статті 5. Оскільки особа виявилася під повним контролем властей, останні зобов'язані знати про його місцезнаходження. Саме тому стаття 5 покладає на них **обов'язок вжити дієвих заходів із метою захисту індивідуума від загрози його зникнення** і негайно провести ефективне розслідування в разі надходження скарги на те, що конкретна особа була арештована, а потім безслідно зникла.

75. Чи могло відповідно до п. 48-58 рішення ЄСПЛ щодо прийнятності в справі "Матієк проти Польщі" від 30.05.2006 люстраційне провадження щодо заявника розглядатися як таке, що підпадає під дію ст. 6 в її кримінальному аспекті?

48. Уряд стверджував, що принцип рівності сторін у даному випадку був дотриманий. Вони стверджували, що відповідно до статті 52 (2) Закону про захист секретної інформації та статті 156 §4 Кримінально-процесуального кодексу, сторони могли отримати доступ до доказів у справі лише в секретному реєстрі люстраційного суду. Вони стверджували, що обидві сторони у розгляді, тобто заявник та Комісар з питань інтересів суспільства, підпорядковувалися одним і тим же суворим правилам, регулюючим доступ до матеріалів, що зберігаються в секретному реєстрі, зокрема, правилам, що стосуються нотаток. Нотатки з матеріалами справи необхідно було робити в спеціальному зошиті, який згодом була поміщений в конверт, запечатаний і розміщений в секретному реєстрі. Ця ж процедура мала бути застосована також до всіх записів, зроблених під час слухань. Конверт з нотатками може відкрити тільки та особа, яка зробила ці нотатки.

49. Уряд далі стверджував, що 20 грудня 2000 року керівник Бюро державної безпеки зняв гриф секретності з деяких матеріалів справи, а саме з особистої справи заявника. Тим не менше, після цієї дати до матеріалів справи були додані ще деякі документи, надані Бюро державної безпеки за наказом суду. Ці документи були засекречені, поміщені в секретний реєстр і були доступні для сторін відповідно до згаданих вище правил.

50. Нарешті, Уряд стверджував, що люстраційний розгляд у справі заявника було проведено ретельно. Суд розглянув докази, представлені обома сторонами, опитав численних свідків і віддав розпорядження про проведення двох графологічних експертиз. В кінці судового розгляду ні заявник, ні Комісар не подали клопотання про представлення нових доказів.

51. Третя сторона стверджувала, що спільною метою Закону про люстрацію є розкриття правди про співпрацю окремих категорій державних службовців з органами безпеки держави. Враховуючи соціальну важливість процедури люстрації і серйозні наслідки для особи, яка подала недостовірну декларацію, принципи верховенства права та процесуальні гарантії для особи, яка підлягає люстрації, повинні дотримуватися неухильно. **У світлі**

принципів, закріплених у статті 6 Конвенції, яка очевидно застосовна до люстраційного розгляду, останній повинний відповідати наступним вимогам: неупереджений і незалежний суд, розумні терміни, презумпція невинуватості, тлумачення сумнівів на користь підсудного, відкриті слухання, доступ до матеріалів і можливість робити нотатки.

52. Третя сторона підкреслила виняткову важливість права на доступ до відповідних матеріалів в люстраційному розгляді. Якщо одній зі сторін, якої торкаються секретні матеріали, було відмовлено в доступі до всіх або до більшої частини таких матеріалів, його або її здатність спростувати версію спецслужби буде серйозно обмежена. Відсутність доступу до матеріалів справи і неможливість отримати копії документів, що містяться в них, порушує право на адекватний захист і принцип рівності сторін. Нарешті, третя сторона стверджує, що, беручи до уваги важливість права на справедливий судовий розгляд для особи, що обвинувачується у співпраці з секретними службами, право на відкритий судовий розгляд і доступ до відповідних матеріалів можуть бути обмежені тільки у виняткових випадках.

53. Суд повинен визначити, чи був судовий розгляд, порушений стосовно заявника відповідно до Закону про люстрацію 1997 року, «справедливим судовим розглядом» за змістом статті 6 Конвенції. Суд нагадує, що у своєму рішенні про прийнятність від 30 травня 2006 року він встановив, у світлі критеріїв Енгеля, що заявнику було пред'явлено кримінальне обвинувачення. Відповідно, процесуальні гарантії статті 6 Конвенції в її кримінальному аспекті застосовні до даного люстраційного розгляду.

54. Суд далі зазначає, що гарантії в пункті 3 статті 6 є специфічними аспектами права на справедливий судовий розгляд, викладеного в цілому в пункті 1. Через це Суд вважає за доцільне розглянути скаргу заявника відповідно до цих двох положень в сукупності.

55. Суд повторює, що відповідно до принципу рівності сторін, який є одним з елементів більш широкого поняття справедливого судового

розгляду, кожній зі сторін повинна бути надана розумна можливість викласти свою справу в умовах, які не ставлять її в суттєво не вигідне становище порівняно з протилежною стороною. Європейський Суд також нагадує, що для того, щоб обвинуваченому був забезпечений справедливий судовий розгляд, будь-які труднощі в захисті, викликані обмеженням його прав, повинні в достатній мірі врівноважуватися процесуальними судовими заходами.

56. Суд вже мав справу з питанням про люстраційний розгляд у справі *Turek v. Slovakia case*. Зокрема, в цій справі Суд постановив, що, якщо інше не обумовлено фактами конкретної справи, не можна вважати, що має місце триваючий і актуальний суспільний інтерес у зв'язку з введенням обмежень на доступ до матеріалів, засекреченим колишнім режимом. Це обумовлено тим, що люстраційний розгляд, за самою своєю природою, зорієнтований на встановлення фактів, що відносяться до комуністичної епохи, і не пов'язаний безпосередньо з поточною діяльністю спецслужб. Люстраційний розгляд неминуче пов'язаний з розглядом документів, що відносяться до діяльності колишніх комуністичних органів безпеки. Якщо стороні, до якої відносяться секретні матеріали, відмовлено в доступі до всіх або до більшої частини розглянутих матеріалів, його або її можливості спростувати версію спецслужби щодо фактів будуть серйозно обмежені. Ці міркування залишаються актуальними і в цій справі, незважаючи на деяку відмінність процедури люстрації у Польщі.

57. Звертаючись до цієї справи, Суд зазначає, по-перше, що Уряд посилався на низку законів, на підставі яких матеріали комуністичних спецслужб продовжують вважатися державною таємницею (див. пункт 47 вище). Секретний статус таких матеріалів був підтверджений Бюро державної безпеки. Таким чином, принаймні, частина документів, що відносяться до люстраційного розгляду щодо заявника, були класифіковані як «цілком таємні». Керівник Бюро державної безпеки мав повноваження зняти гриф секретності, що він і зробив у грудні 2000 року по відношенню до

деяких матеріалів що стосуються справи заявника. Суд зазначає, що, на його думку, існування такого повноваження державної спецслужби суперечить вимозі справедливості люстраційного розгляду, зокрема, принципу рівності сторін (див. Turek, згадане вище, §115).

58. По-друге, Суд зазначає, що на досудовій стадії Комісар з питань інтересів суспільства мав право доступу до всіх матеріалів, що зберігаються в секретному реєстрі його офісу або в Інституті національної пам'яті, які були створені колишніми спецслужбами і стосуються особи, яка підлягає люстрації. Після порушення люстраційного розгляду, заявник також зміг отримати доступ до судових матеріалів, що стосуються його справи. Однак, відповідно до статті 156 Кримінально-процесуального кодексу та статті 52 (2) Закону про захист секретної інформації 1999 року, копії матеріалів, що містяться в судових матеріалах, не могли бути виготовлені, а з секретними документами можна було ознайомитися тільки в секретному реєстрі люстраційного суду.

76. За яких умов отримання доказів у справі в наслідок проведення спеціальної операції під прикриттям відповідно до п. 128-137 рішення ЄСПЛ у справі "Худобін проти Росії" від 26.10.2006 має розглядатися як таке, що порушує гарантії справедливості провадження за ст. 6 Конвенції?

Суд вказав на ряд доказів того факту, що міліція спровокувала заявника до вчинення злочину, у зв'язку з чим ці обставини повинен був належним чином розглянути суд першої інстанції. Зокрема, захисники заявника стверджували, що він не вчинив би злочину, якби не було цієї провокації з боку міліції.

З цього приводу Суд зазначив, що заявник не мав судимостей і що про його причетність до торгівлі наркотиками стверджувала лише інформатор міліції. Крім того, ніякого фінансового прибутку від того продажу він не одержав. Отже, міліційна операція видавалася такою, що була націлена не

особисто на заявника як відомого торговця наркотиками, а на будь-яку особу, що погодилася б придбати героїн для інформатора.

Суд також наголосив, що для забезпечення добросовісності дій органів влади та досягнення належних правоохоронних цілей треба було запровадити чітку і передбачувану процедуру прийняття рішень про проведення слідчих заходів. Але міліційна операція проводилася на підставі простого адміністративного рішення, ухваленого органом, який згодом і проводив цю операцію, а текст рішення містив дуже мало інформації стосовно мотивів і цілей запланованого "оперативного експерименту". Крім того, законність цього рішення не перевірялася в порядку судового контролю чи в порядку будь-якого іншого незалежного нагляду. За відсутності системи всебічного контролю щодо такої операції вирішального значення набувала роль подальшого контролю з боку суду першої інстанції.

Суд зазначив, що, незважаючи на вимогу захисників заявника допитати працівників міліції, залучених у проведення "оперативного експерименту", а також особу, засуджену за збут наркотику заявникові, національний суд так і не зробив цього. Нарешті, Суд був надзвичайно вражений тим фактом, що з приводу підбурювання суд не заслуховував і самого заявника, оскільки на засіданні 11 листопада 1999 року той також був відсутній.

У підсумку Суд визнав, що, попри наявність у національного суду підстав для підозр стосовно влаштування згаданої пастки, він не проаналізував відповідні фактичні та юридичні аспекти, які могли б допомогти йому відрізнити ту пастку від законної форми слідчої діяльності. Отже, судовий розгляд, який завершився засудженням заявника, **не був "справедливим"**, і Суд **одноголосно постановив, що було порушено пункт 1 статті 6.**

77. За яких обставин врахування судом визнавальних показань обвинуваченого, вчинених в присутності захисника, буде розглядатися як таке, що порушує права, які впливають із ст. 6 ЄКПЛ, відповідно до

п. 107-110 рішення ЄСПЛ у справі "Ушаков та Ушакова проти України" від 18.06.2015?

Пункти 107-110 рішення встановили. Зважаючи на те, що заявника вперше було допитано у присутності захисника лише через кілька годин після жорстокого поводження з ним, Суд не вважає малоймовірним той факт, що заявник все ще знаходився під впливом цього жорстокого поводження.

Важливим питанням є можлива затримка конфіденційного спілкування заявника зі своїм захисником.

Для засудження заявника національні суди поклалися на його визнавальні покази та на деякі інші докази. Проте суди не встановили переконливо, що ці визнавальні покази було надано абсолютно добровільно.

Суд вважає, що право заявника не свідчити проти себе та його право на правову допомогу були неналежним чином обмежені під час його первинних допитів в міліції, та що ці обмеження не були виправлені під час судового розгляду його справи.

78. Чи могло відповідно до п. 77-81 рішення ЄСПЛ у справі "Майзіт проти Росії" від 20.01.2005 порушення державою зобов'язань щодо забезпечення належних умов тримання заявника під вартою за ст. 3 ЄКПЛ обумовити порушення гарантій, передбачених п. 3 ст. 6 ЄКПЛ, стосовно надання йому необхідних можливостей підготувати власний захист?

Суд вказав, що відповідно до [п. "с" ч. 3 ст. 6 Конвенції](#) провадження у кримінальній справі має проходити з належним представництвом сторони захисту; втім це не означає, що обвинуваченому забезпечується право самому вирішувати, в який спосіб йому має надаватися правова допомога. Спосіб надання правової допомоги регламентується внутрішньодержавними процесуальними правилами. Суд зауважив, що право обирати захисника не може вважатися абсолютним, навіть попри важливість забезпечення

конфіденційності взаємин особи з її адвокатом. Це право може обмежуватися, зокрема, у випадку, коли йдеться про одержання безоплатної правової допомоги, а також тоді, коли суддя в інтересах правосуддя вирішує, чи повинен він призначити особі адвоката за власною ініціативою. Вирішуючи питання про призначення особі адвоката, суддя, зрозуміло, має враховувати її побажання. Однак він може й не взяти їх до уваги, якщо є достатні та належні причини для висновку про те, що цього вимагають інтереси правосуддя.

Також державні органи не можуть відповідати за кожний недолік, допущений офіційно призначеним адвокатом під час представництва інтересів особи. Відповідно до [п. "с" ч. 3 ст. 6 Конвенції](#) компетентні державні органи повинні втрутитися лише тоді, коли недоліки у захисті інтересів особи з боку адвоката є для них безпосередньо очевидними чи коли вони довідаються про такі недоліки у якийсь інший спосіб.

Відповідно до Кримінально-процесуального кодексу Росії захисником у кримінальній справі може бути лише особа, яка є адвокатом. Втім, закон передбачає, що в окремих випадках суддя, який розглядає справу, може допустити як захисників і близьких родичів підсудного. Однак суд, який розглядав дану справу, дійшов висновку, що ані мама, ані сестра п. Майзіта не були здатні забезпечити ефективний захист інтересів заявника передусім через те, що вони не є професіоналами, а також тому, що їм було б складно бути присутніми на кожному судовому засіданні у зв'язку із зайнятістю та станом здоров'я. На думку Суду, ці міркування були обґрунтованими і переважили побажання заявника.

Хоча п. Майзіт скаржився на неефективність з боку офіційно призначених йому адвокатів, він не подав Суду жодних доказів їх недбальства.

Оцінюючи можливості захисту, які заявник міг реалізувати у справі, Суд дійшов висновку, що у п. Майзіта була достатня можливість самому представляти свої інтереси. Обмеження стосувались лише

недопуску як захисників його матері й сестри. Заявник міг вибрати будь-якого адвоката на власний розсуд, однак не зробив цього. Факти справи також не свідчили про будь-які ущемлення прав заявника захищати свої інтереси. Відтак Суд постановив, що порушення [п. "с" ч. 3 ст. 6 Конвенції](#) не було.

Суд зауважив, що обвинувальний висновок разом з іншими матеріалами справи був вручений заявнику для ознайомлення у серпні 2000 року. Судовий розгляд справ був призначений на 9 жовтня 2000 року. Суд вважає, що з огляду на обставини справи і характер висунутого проти заявника обвинувачення, п. Майзіту було надано достатньо часу для підготовки свого захисту.

Стосовно питання про те, чи було п. Майзіту надано можливості для підготовки свого захисту, то у жодному зі своїх попередніх рішень Суд не стверджував, що надання таких можливостей особі, яка чекає судового розгляду своєї справи, перебуваючи під вартою, означає створення умов, аби ця особа могла вивчати матеріали справи із належним рівнем концентрації уваги. Хоча для Суду й було очевидно, що умови тримання п. Майзіта під вартою аж ніяк не сприяли напруженій розумовій праці, Суд відзначив, що заявник не зазнав жодних перешкод ані стосовно доступу до матеріалів справи, ані у можливостях отримання правових консультацій захисника.

Суд також вказав, що твердження заявника про те, що у в'язниці йому не було забезпечено належного доступу до юридичної літератури та не надано можливості копіювати матеріали, не були підтверджені жодними доказами. Так само виявились цілком непідтвердженими заяви п. Майзіта про те, що впродовж судового розгляду справи його помістили у малу камеру й утримували там у кайданках переважну більшість часу. Також Суду не було продемонстровано, що заявник порушував перед компетентними органами питання про те, що зазначені обставини перешкоджають підготувати йому свій захист. Тому Суд постановив, що порушення [п. "b" ч. 3 ст. 6 Конвенції](#) не було.

79. Чи поширюється відповідно до практики ЄСПЛ, зокрема п. 30, 31 рішення ЄСПЛ у справі "Німітц проти Німеччини" від 16.12.1992, дія ЄКПЛ у частині положень щодо недоторканості житла на приміщення, призначені для службових цілей?

Пункт 30. Что касается слова "жилище" ("home" в английском тексте), Суд отмечает, что в некоторых государствах-участниках, а именно в Германии (см. п. 18 выше), оно распространяется на служебные помещения. Более того, такое толкование полностью созвучно французскому варианту текста, т. к. слово "domicile" имеет даже более широкое значение, чем "home", и может распространяться на деловой офис типа адвокатского.

Не всегда можно провести четкое разграничение также и потому, что вести деятельность, которую можно отнести к профессиональной или деловой, можно с таким же успехом и со своего места жительства, и наоборот, можно заниматься делами, которые не относятся к профессиональной сфере, в офисе или коммерческих служебных помещениях. Узкое толкование слов "home" и "domicile" может привести к такой же опасности неравенства, как и узкое понимание "личной жизни" (см. п. 29 выше).

Пункт 31. Если говорить в общем, толкование слов "личная жизнь" и "жилище", как охватывающих некоторую профессиональную и деловую активность или служебные помещения, было бы более созвучно с предметом и целью [статьи 8](#), а именно с защитой отдельных лиц от своевольного вмешательства властей (см., например, решение по делу Маркс против Бельгии от 13 июня 1979 г. Серия А, т. 31, с. 15, п. 31). Такое толкование не будет особенно стеснять Договаривающиеся Государства, т. к. они сохранят свое право на "вмешательство" в той степени, которую позволяет [статья 8 п. 2](#); это право могло бы стать более широким, когда это касается профессиональной и деловой активности или служебных помещений.

80. Як відповідно до практики ЄСПЛ, зокрема п. 56-62 рішення ЄСПЛ у справі "Пантелесенко проти України" від 29.06.2006, з огляду на положення ЄКПЛ кваліфікуватиметься оприлюднення національним судом у відкритому судовому засіданні конфіденційної інформації щодо психічного стану особи?

56. Як зберігання державними органами інформації про особисте життя людини, так і її використання є порушенням права на повагу до особистого життя, гарантованого пунктом 1 статті 8 Конвенції.

57. У цьому випадку національний суд надіслав запит і отримав з психіатричної лікарні конфіденційну інформацію про психічний стан і відповідне медичне лікування заявника. Ця інформація була в подальшому оприлюднена суддею сторонам та іншим особам, присутнім у судовій залі на публічних слуханнях.

58. Інформація про психічний стан і відповідне медичне лікування є інформацією, що належить до «особистого життя», і захід, який розглядається, призвів до розширення кола осіб, ознайомлених з цими подробицями. Таким чином, заходи, вжиті судом, є порушенням права заявника, гарантованого йому статтею 8 Конвенції.

59. Головне питання полягає у тому, чи було втручання здійснено у відповідності з пунктом 2 статті 8, зокрема чи «відповідало воно закону» та «було необхідним у демократичному суспільстві» з однієї з причин, перелічених у цьому пункті.

60. Суд нагадує, що фраза «відповідно до закону» вимагає, щоб оскаржуваний захід мав певне підґрунтя в національному праві.

81. Яку оцінку відповідно до п. 52-55 рішення у справі "Багієва проти України" від 26.02.2015 ЄСПЛ надав тому факт, що у постанові суду про дозвіл на обшук не було встановлено його межі, а під час обшуку було вилучено низку речей, які не входили до категорії розшукуваних?

54. У постанові про дозвіл на обшук не були встановлені межі обшуку, варто зазначити, що працівники міліції вилучили низку речей, які навіть не входили до категорії розшукуваних речей, встановлених судом: мобільні телефони, скриня з готівкою, картина та ікона, - навряд чи відповідали обсягу обшуку, дозвіл на проведення якого було надано постановою суду, та стосувались кримінального провадження щодо підроблення посвідчення водія. Варто також зазначити, що органи влади згодом визнали, що вони вилучили мобільні телефони, які з самого початку не були включені до списку вилучених речей. Лише потім, із запізненням, вони повернули заявниці телефони та деякі інші речі, які не стосувалися кримінальної справи. У зв'язку з цим Суд зауважує, що поняті та представник житлово-експлуатаційної організації, запрошені міліцією для участі в проведенні обшуку, не пересвідчилися у правильності внесення до списку протоколу про проведення обшуку всіх вилучених речей, та у тому, чи відповідали вилучені речі обсягу обшуку, визначеному в постанові про дозвіл на обшук.

55. За цих обставин Суд вважає, що наявні гарантії національного законодавства виявилися недостатніми, а проведений обшук квартири заявниці становив втручання, яке не було пропорційним відповідній меті.

82. Як відповідно до практики ЄСПЛ, зокрема п. 39-47 рішення у справі "Тросін проти України" від 23.02.2012, співвідносяться із вимогами ЄКПЛ обмеження побачень засудженої до позбавлення волі особи з родичами у контексті їх тривалості (два/чотири рази на рік), приватності (спілкування через перегородку під наглядом працівника пенітенціарної установи) і кількості осіб, які одночасно могли бути присутніми на них?

Тримання під вартою або будь-який захід, яким особа позбавляється свободи, тягне за собою невід'ємні обмеження щодо

приватного та сімейного життя. Проте, важливим елементом права ув'язненого на повагу до його сімейного життя є надання йому державними органами можливості або, за потреби, допомоги у підтриманні зв'язків зі своїми близькими. **Обмеження, які стосуються кількості побачень з родичами, нагляду за такими побаченнями або, якщо це виправдовується характером злочину, - застосування до ув'язненого спеціального режиму ув'язнення, становлять втручання у його права за [статтею 8 Конвенції](#), але самі по собі не є порушенням зазначеного положення.** Тим не менш, подібне обмеження повинно застосовуватися «згідно із законом» та переслідувати одну або більше легітимних цілей, перелічених у пункті 2, та, на додаток, **повинно бути виправдане** тим, що воно є «необхідним у демократичному суспільстві».

У цій справі відповідні положення національного законодавства запроваджували автоматичні обмеження частоти та тривалості побачень для всіх засуджених до довічного позбавлення волі, та не передбачали будь-якого рівня гнучкості при визначенні того, чи були такі суворі обмеження доцільними та дійсно необхідними у кожному конкретному випадку, навіть якщо вони застосовувались до осіб, засуджених до найсуворішої за кримінальним законодавством міри покарання. Суд вважає, що **регулювання таких питань не повинно здійснюватись шляхом запровадження негнучких обмежень та що держави мають розробити власні системи оцінювання пропорційності, які нададуть державним органам змогу збалансувати інтереси особи та держави та врахувати особливості кожного конкретного випадку.**

Суд вважає, що держава не вжила необхідних заходів для забезпечення балансу між особистими інтересами заявника та інтересами держави щодо обмеження контактів засуджених із зовнішнім світом. Суд також вважає, що оскаржувані обмеження не були виправдані у тому, що стосується частоти та тривалості побачень з родичами, кількості осіб, яким

одночасно дозволялося побачення, та способу проведення цих побачень. За цих підстав мало місце порушення [статті 8 Конвенції](#).

83. За якої умови відповідно до п. 51-54 рішення ЄСПЛ у справі "Волохи проти України" від 02.11.2006 втручання в право на повагу до приватного життя, пов'язане із застосуванням заходів таємного спостереження у ході кримінального розслідування, буде розглядатися як таке, що було здійснене «згідно із законом»?

Вимоги «пропорційності» втручання, його винятковий та тимчасовий характер передбачені у статті 31 Конституції та статті 9 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» від 18 лютого 1992 року. Проте ні стаття 187 Кримінально-процесуального кодексу у редакції, яка була чинна під час подій, які розглядаються, ні жодне інше положення законодавства не передбачали механізм, який міг би гарантувати дотримання вищезазначених принципів на практиці. Положення, яке розглядається, не містить вказівки щодо осіб, до яких застосовуються ці заходи, обставин, за яких вони вживаються, та строків, які мають встановлюватись та дотримуватись. Таким чином, це положення не може бути визнане таким, що є достатньо чітким та детальним, щоб забезпечити відповідний захист від неналежного втручання органів державної влади у право заявників на повагу до їх приватного життя та кореспонденції.

Суд має бути впевненим щодо існування адекватного та ефективного захисту від зловживання, оскільки система заходів таємного спостереження, що розроблена для захисту національної безпеки та громадського порядку, пов'язана із ризиком порушення або навіть зруйнування принципів демократії на підставі її захисту. Такі гарантії захисту мають бути чітко встановлені законом та мають застосовуватись до нагляду за діяльністю відповідних органів або служб. При наглядових провадженнях мають дотримуватись

цінності демократичного суспільства настільки добросовісно, наскільки це можливо, зокрема верховенство права, про що прямо говориться у Преамбулі Конвенції. Верховенство права між іншим (inter alia) передбачає, що **втручання органів виконавчої влади у права осіб має підлягати ефективному контролю, який зазвичай має здійснюватись судовим органом**, щонайменше як останньою інстанцією, оскільки судовий контроль надає найбільші гарантії незалежності, безсторонності та здійснення належного провадження.

Законодавство України не визначає з достатньою чіткістю межі та умови здійснення органами влади своїх дискреційних повноважень у сфері, про яку йдеться, та не передбачає достатніх гарантій захисту від свавілля при застосуванні таких заходів спостереження.

84. Що з переліченого відповідно до змісту ст. 6 ЄКПЛ та практики ЄСПЛ, зокрема п. 52 рішення у справі «Шмушкович проти України» від 14.11.2013 р., належить до елементів права на справедливий суд?

Право на справедливий і публічний розгляд справи

Пункт 52 рішення. Публічний характер провадження захищає сторони у провадженні від таємного відправлення правосуддя без громадського контролю; це також є одним із засобів, яким можна зберегти довіру до судів як вищої, так і нижчої інстанцій. Шляхом встановлення правила про відправлення правосуддя явно публічність сприяє досягненню цілі [пункту 1](#) статті 6 Конвенції, а саме справедливому судовому розгляду, гарантування якого є одним з основоположних принципів будь-якого демократичного суспільства у розумінні Конвенції.

85. Що відповідно до п. 105 рішення ЄСПЛ у справі «Салов проти України» матиме значення для встановлення дотримання вимоги «необхідності в демократичному суспільстві» у контексті втручання в право на свободу вираження поглядів, передбаченого ст. 10 ЄКПЛ?

Згідно п.10 ЄКПЛ, кожен має право на свободу вираження поглядів. Це право включає свободу дотримуватися своїх поглядів, одержувати і передавати інформацію та ідеї без втручання органів державної влади і незалежно від кордонів. Ця стаття не перешкоджає державам вимагати ліцензування діяльності радіомовних, телевізійних або кінематографічних підприємств. Здійснення цих свобод, оскільки воно пов'язане з обов'язками і відповідальністю, може підлягати таким формальностям, умовам, обмеженням або санкціям, що встановлені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадської безпеки, для запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я чи моралі, для захисту репутації чи прав інших осіб, для запобігання розголошенню конфіденційної інформації або для підтримання авторитету і безсторонності суду.

Пунктом 105 зазначеного рішення, критерій «необхідності в демократичному суспільстві» вимагає від Суду встановлення того, чи відповідало «втручання», яке оскаржується, «нагальній суспільній необхідності», чи було це втручання пропорційним законній меті, яку воно переслідувало, та чи були доводи, надані національними органами на виправдання втручання, відповідними і достатніми. При визначенні існування такої «необхідності» та при обранні засобів в цьому зв'язку органи державної влади наділені певною свободою розсуду. Проте ця свобода розсуду не є необмеженою - вона нерозривно пов'язана з контролем Суду, якому належить винести остаточне рішення про сумісність застосованих обмежень з правом на свободу вираження поглядів, що захищається статтею 10 Конвенції

